

**SONLU ELEMANLAR METODUNUN
DİKDÖRTGEN KESİTLİ DALGA KILAVUZLARINA
UYGULANMASI**

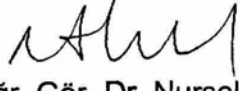
Berna GÜNEŞ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ELEKTRİK-ELEKTRONİK MÜHENDİSLİĞİ**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MAYIS 2006
ANKARA**

Berna GÜNEŞ tarafından hazırlanan SONLU ELEMENLAR METODUNUN DİKDÖRTGEN KESİTLİ DALGA KILAVUZLARINA UYGULANMASI adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Öğr. Gör. Dr. Nursel AKÇAM
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Elektrik-Elektronik Mühendisliği Anabilim Dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. M. Cengiz TAPLAMACIOĞLU

Üye : Doç. Dr. Osman GÜRDAL

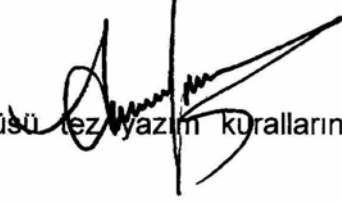

Üye : Öğr. Gör. Dr. Nursel AKÇAM

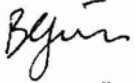
Tarih : 27 / 04 / 2006

Bu tez, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Berna GÜNEŞ

**SONLU ELEMANLAR METODUNUN
DİKDÖRTGEN KESİTLİ DALGA KILAVUZLARINA UYGULANMASI
(Yüksek Lisans Tezi)**

Berna GÜNEŞ

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Mayıs 2006**

ÖZET

Bu çalışmada öncelikle sonlu elemanlar metodu tanımlanmış, özellikleri ve temel kavramları ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında dalga kılavuzu yapıları incelenip, dikdörtgen yapılar için alan ifadeleri ile kesim frekansı, kesim dalga sayısı, empedans gibi çeşitli parametrelerin elde edilmesi gösterilmiştir. Ayrıca homojen dalga kılavuzları ile homojen olmayan ve dielektrik maddelerle doldurulmuş kılavuzlar için skaler ifadeler üretilmiştir. Bu ifadelerden yola çıkılarak, çözüm yöntemi için bilgisayar programları geliştirilerek uygulanmış; elde edilen değerler, analitik değerler ile karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, nümerik ve analitik değerlerin belirli bir hata oranı dahilinde uyumlu olduğu gözlenmiştir.

**Bilim Kodu : 905.1.034
Anahtar Kelimeler : Sonlu elemanlar metodu, dalga kılavuzları
Sayfa Adedi : 93
Tez Yöneticisi : Öğr. Gör. Dr. Nursel AKÇAM**

**APPLICATION OF THE FINITE ELEMENT METHOD
TO RECTANGULAR WAVEGUIDES**

(M.Sc. Thesis)

Berna GÜNEŞ

**GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY**

May 2006

ABSTRACT

In this study, first of all finite element method has been described. Properties and the basic concept of the method has been examined. In the second part of the study, the structure of the waveguides has been expressed and for rectangular structures derivation of field expressions, cut off frequency, wave number and the impedance has been pointed out. Also scalar formulation for homogeneous and inhomogeneous and waveguides have been produced. The computer programmes have been applied for the expressions and the obtained values were compared with analytical values. As a result of this comparison, the numerical values and the analytical values are close to each other.

Science Code : 905.1.034
Key Words : Finite elements mehod, waveguides
Page Number : 93
Adviser : Öğr. Dr. Nursel AKÇAM

TEŞEKKÜR

Çalıőmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla ben yönlendiren Hocam Dr. Nursel AKÇAM'a yine kıymetli tecrübelerinden faydalandığım Yrd. Doç. Dr. Cem NAKİBOĞLU'na ve Dr. Cevat GÖKÇEK'e, manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok değerli arkadaşım Yasemin ANAYURT'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. SONLU ELEMANLAR METODU.....	3
2.1. Sonlu Elemanlar Metodunun Özellikleri.....	3
2.1.1. Sonlu elemanlara ayırmak.....	5
2.2. Metodun Problemlere Uygulanması.....	7
2.2.1. Bir boyutlu elektrostatik problemi.....	7
2.2.2. Elemanlara ayırma.....	8
2.3. 2 Boyutlu Sonlu Elemanlar Analizi.....	12
2.4. Tüm Elemanların Birleştirilmesi.....	17
3. DALGA KILAVUZLARI.....	28
3.1. Dalga Kılavuzlarına Giriş.....	28
3.2. Dikdörtgen Kesitli Dalga Kılavuzları	29
3.2.1. TM (enine manyetik) modlar	33
3.2.2. TE (enine elektrik) modlar.....	44
4. DALGA KILAVUZLARI İÇİN SKALER İFADELER.....	50

	Sayfa
4.1. Homojen Dalga Kılavuzları.....	50
4.2. Homojen Olmayan Dalga Kılavuzları.....	61
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77
KAYNAKLAR.....	79
EKLER.....	81
EK-1 Bilgisayar programlarının açıklaması.....	82
EK-2 Green Fonksiyonları.....	83
EK-3 Varyasyonel formülasyon.....	90
ÖZGEÇMİŞ.....	93

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.1. Eleman nokta bağlantısı.....	55
Çizelge 4.2. Kare dalga kılavuzu TM_{11} modunda en küçük dalga sayısı.....	56
Çizelge 4.3. Dikdörtgen dalga kılavuzu için en küçük dalga sayısı.....	56
Çizelge 4.4. Dikdörtgen dalga kılavuzu için çeşitli modlarda en küçük dalga sayısı.....	58
Çizelge 4.5. Program 2 kullanılarak $b/a=0.45$ $d/b=0.5$ $\epsilon_r=2.45$ değerleri ile elde edilen sonuçlar.....	67
Çizelge 4.6 $b/a=0.45$ $d/b=0.5$ $\epsilon_r=2.45$ giriş değerlerinin çeşitli k_z/k_0 değerleri için 800 elemanla hesaplanması.....	68
Çizelge 4.7. Parametreler değiştirilerek a/λ_0 değerlerinin hesaplanması.....	69
Çizelge 4.8. Parametreler değiştirilerek a/λ_0 değerlerinin hesaplanması.....	69
Çizelge 4.9. Parametreler değiştirilerek a/λ_0 değerlerinin hesaplanması.....	70
Çizelge 4.10. d/a değerleri değiştirilerek $a>b$ için yapılan hesaplamalar.....	74

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Sonlu eleman örnekleri.....	4
Şekil 2.2. Çözüm alanı, bölgenin sonlu elemanlara bölünmesi.....	5
Şekil 2.3. Paralel levha kapasitörü.....	7
Şekil 2.4. 2 boyutlu eleman.	12
Şekil 2.5. Üçgensel eleman için $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ şekil fonksiyonları.....	15
Şekil 2.6. Lokal-global numaralandırma.....	18
Şekil 2.7. İterasyon metodu bağlantı örneği.....	22
Şekil 2.8. 2 elemanlı ağ örneği.....	24
Şekil 3.1. Dikdörtgen dalga kılavuzu.....	29
Şekil 4.1. Homojen olarak doldurulmuş dalga kılavuzu.....	51
Şekil 4.2. 18 elemana ayrılmış dikdörtgen dalga kılavuzu.....	54
Şekil 4.3. Kare dalga kılavuzu için eleman sayısı – % hata grafiği.....	57
Şekil 4.4. Dikdörtgen dalga kılavuzu için eleman sayısı – % hata grafiği.....	57
Şekil 4.5. TM_{11} modu için 12 GHz için eleman sayısına bağlı olarak elde edilen elektrik alan (x bileşeni) grafiği.....	59
Şekil 4.6. TM_{11} modu için 12 GHz için eleman sayısına bağlı olarak elde edilen manyetik alan (x bileşeni) grafiği.....	59
Şekil 4.7. TE_{11} modu için 5 GHz için eleman sayısına bağlı olarak elde edilen elektrik alan (x bileşeni) grafiği.....	60
Şekil 4.8. TE_{11} modu için 5 GHz için eleman sayısına bağlı olarak elde edilen manyetik alan (x bileşeni) grafiği.....	60

Şekil	Sayfa
Şekil 4.9. Birçok homojen madde ile doldurulmuş dalga kılavuzu.....	64
Şekil 4.10. $b/a=0.45$ $d/b=0.5$ $\epsilon_r=2.45$ değerleri ile yarım dikdörtgen doldurulmuş kılavuz.....	67
Şekil 4.11. $b/a=0.45$ $d/b=0.5$ $\epsilon_r=2.45$ değerleri için $k_z/k_0 - a/\lambda_0$ grafiği.....	68
Şekil 4.12. $\epsilon_{r1}=2.45$ ve $b/a=0.45$ sabitken d/a oranı değişimine göre $\beta/k_0 - a/\lambda_0$ değişim grafiği.....	70
Şekil 4.13. $d/b=0.5$, $\epsilon_1=2.45$ için b/a oranı değişimine göre $\beta/k_0 - a/\lambda_0$ grafiği.....	71
Şekil 4.14. $d/b=0.5$ $b/a=0.45$ için ϵ_1 değişimine göre $\beta/k_0 - a/\lambda_0$ grafiği	71
Şekil 4.15. $b=2a$, $\epsilon_r=2$ kayıpsız ortamda elektrik alan grafiği.....	72
Şekil 4.16. $b=2a$, $\epsilon_r=3$ kayıplı ortamda elektrik alan grafiği.....	72
Şekil 4.17. $d/b=0.5, b/a=1/0.45$, $\epsilon_{r1}=2.45$ için $\beta/k_0 - a/\lambda_0$ grafiği.....	75
Şekil 4.18. Eleman sayısı-zaman bağlantısı.....	76

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklama

E	Elektrik alan şiddeti
H	Manyetik alan şiddeti
Y	Yayılm sabiti
α	Zayıflama sabiti
β	Faz sabiti
μ	Manyetik geçirgenlik
ϵ	Elektrik geçirgenlik
η	Empedans

Kısaltmalar

Açıklama

SEM	Sonlu elemanlar metodu
TE	Enine elektrik dalgalara ait modlar
TM	Enine manyetik dalgalara ait modlar

1.GİRİŞ

Sonlu elemanlar metodu sürekli fonksiyonları, polinomlara veya diğer parça yaklaşımlara ayıran bilgisayar destekli bir matematik tekniğidir.

Metot, yapı analiziyle kullanılmaya başlamış, mühendisliğin, fenin ve matematiğin birçok dalında uygulama alanı bulmuştur. Katı maddeler ve bunlara ilişkin ayırık elemanlar arasındaki kıyaslama ilk olarak 1941' de Hrenikoff ve 1943' de McHenry tarafından uçak tasarımında denenmiş fakat yüksek hızlı uçakların gelişimiyle kullanılamamıştır [1]. 1943 yılında Courant, üçgenel elemanların birleştirilmesi ve minimum toplam potansiyel enerji prensibini bükülme (torsion) problemlerinde ele almıştır. Metodun anahtar özellikleri Hrenikoff ve Courant tarafından bulunmasına rağmen resmi olarak Argyris, Kelsey (1960) ve Turner, Clough, Martin, Topp (1956) tarafından sunulmuştur. 1960 yılında Dough tarafından düzlem esnekliği konulu bir makalenin yayınlanmasıyla birlikte ilk kez 'sonlu elemalar' terimi kullanılmıştır. Metodla ilgili ilk kitap, 1967 yılında Zienkiewicz ve Cheung tarafından yayınlanmıştır.

1960 yılından itibaren stres analizi, ısı akışı, denge analizi, metal eğimi, plastiklik gibi birçok mühendislik alanında kullanılmaya başlanmış olan SEM'in (Sonlu elemanlar metodu) elektrik mühendisliğine ilk uygulaması Winslow tarafından kullanılan hızlandırıcı mıknatıstır. Metot ilerledikçe transformatör, burgaçlı akım ve elektrostatik problemlerinde kullanılmıştır.

1968 yılına kadar elektromanyetik problemlere uygulanmamış olup, 1968'den sonra dalga kılavuzu problemleri, elektrik makineleri, elektromanyetik radyasyonun biyolojik vücutlar tarafından emilmesi gibi pek çok konuda uygulama alanı bulmuştur. 1970'den itibaren SEM için birçok yazılım paketi geliştirilmiştir ve bunlardan en çok tercih edilenleri Abaqus, Ansys, Sdr-Ideas, Rasna, Msc/Nastran'dır.

Metodun çok yönlülüğü; elemanların çeşitli şekillerde olabilmesi ve verilen alanın her noktasında çözümün bilinmesinden ileri gelmektedir.

Bu esneklik, SEM'in kapalı alanlar ve düzenli olmayan sınır problemlerine uygun olmasını sağlamaktadır ve dalga kılavuzu problemlerini inceleyen bu çalışmada tercih edilmesinin başlıca nedenidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, sonlu elemanlar metodunun temel kavramları ve yapısı ele alınmıştır. Verilen bir yapı için fonksiyonun minimize edilmesi, yapının elemanlara ayrılması, her eleman için lokal matrislerin elde edilmesi ve lokal matrislerin birleştirilmesiyle sistem eşitliğinin çözümünün elde edilmesi gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde, dalga kılavuzu yapılarının teorisi verilmiş olup, elektromanyetik alanlara ait çözümlerde kullanılan mod tipleri belirtilmiştir. Ayrıca dalga kılavuzu çeşitleri içinde en çok uygulama alanı bulan dikdörtgen ve dairesel kılavuzlar incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, dalga kılavuzları homojen ve homojen olmayan yapılar olmak üzere iki ana kısma ayrılmıştır. Dalga denklemi baz alınarak her iki durum için sonlu elemanlar metodu uygulanıp çeşitli hesaplamalar yapılmıştır. Hesaplamalarla elde edilen matrislerin çözümü analitik sonuçlarla karşılaştırılmıştır.

Sonuç ve öneriler bölümünde sonlu elemanlar metodunun, elektromanyetik problemlerin çözümünde vazgeçilmez olduğu bir kez daha vurgulanmış, çalışmanın sonuçları kısaca özetlenmiştir.

2. SONLU ELEMANLAR METODU

2.1 Sonlu Elemanlar Metodunun Özellikleri

Elektromanyetik problemlerin büyük bir kısmı, kısmi diferansiyel denklemler veya integral denklemleriyle ilgilidir. Bunlardan kısmi diferansiyel denklemler genellikle sonlu farklar ya da sonlu elemanlar metoduyla çözülürken, integral denklemleri moment metoduyla çözülür.

Sonlu elemanlar yönteminin günümüzdeki uygulamaları oldukça fazladır ve diferansiyel denklemlerle düzenlenen fiziksel tüm problemleri kapsar. Sonlu elemanlar yönteminin yararları, metodun geniş bir alanda kullanılmasına yardımcı olmaktadır [2]. Bunların bazıları :

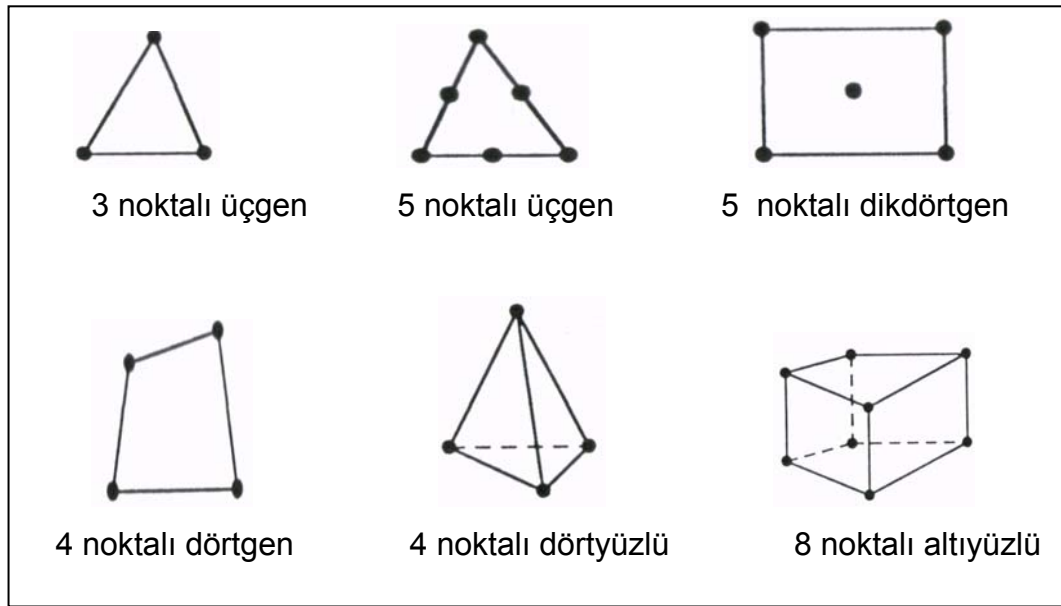
- 1) Bitişik elemanlardaki malzeme özellikleri aynı olmayabilir. Bu özellik, birkaç malzemenin birleştirildiği cisimlerde uygulanabilmesine imkan verir.
- 2) Karışık geometride modelleme için uygundur.
- 3) Genel amaçlı bilgisayar programları yapılabilir.
- 4) Kararlı ve kesin sonuçlar elde edilir. Düzgün olmayan sınırlara sahip şekiller, eğri kenarlı elemanlar kullanılarak analiz edilebilirler.
- 5) Eleman boyutları kullanıcı tarafından değiştirilebilir. Böylece önemli değişiklikler beklenen bölgelerde, daha küçük elemanlar kullanılarak hassas işlemler yapılabilirken; aynı parçanın diğer bölgeleri büyük elemanlara bölünerek işlem hızı artırılabilir.
- 6) Süreksiz yüzey yüklemeleri gibi sınır durumları yöntem için zorluk oluşturmaz. Karışık sınır durumları kolaylıkla ele alınabilir.

Bugün sonlu elemanlar metodu, bilim adamları tarafından analize en uygun yöntem olarak düşünölmektedir.

Herhangi bir problemde sonlu elemanlar analizinde kullanılan aşamalar, aşağıdaki gibi özetlenebilir.

- 1) Sınır değeri problemi kısmi diferansiyel denklemlerle tanımlanır.
- 2) Çözüm bölgesi sonlu sayıda alt bölgelere veya elemanlara bölünür.
- 3) Elemanlar için denklemler elde edilir.
- 4) Tüm elemanlar çözüm bölgesinde birleştirilir.
- 5) Elde edilen denklemler çözölmür.

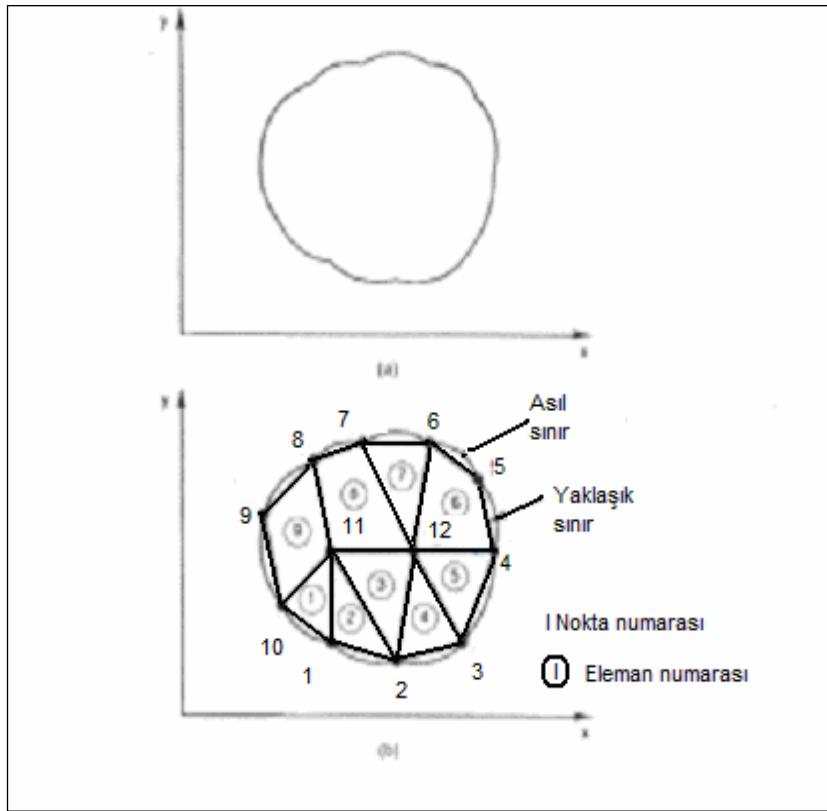
Şekil 2.1' de sonlu eleman örnekleri gösterilmiştir.

Şekil 2.1. Sonlu eleman örnekleri

2.1.1 Sonlu elemanlara ayırmak

Sonlu elemanlar metodunun mantığı, 1 boyutlu ve 2 boyutlu problemlerde verilen bir yapıda potansiyelin bulunması esasına göre anlatılacaktır. Şekil 2.2' deki gibi çözüm bölgesi ilk etapta sonlu sayıda elemanlara bölünür. (Şekildeki alan 2 si üçgensel, 2 si dörtgensel olmak üzere 4 elemana ve 7 noktaya ayrılmıştır.)

Şekil 2.2. (a) Çözüm alanı (b) Bölgenin sonlu elemanlara bölünmesi

V_e potansiyeli için, içerisinde e elemanı bulunan ve eleman sınır bölgelerinde potansiyelin sürekli olduğu bir dağılım aranır.

Tüm alan için yaklaşık çözüm,

$$V(x, y) = \sum_{e=1}^N V_e(x, y) \quad (2.1)$$

biçiminde verilir.

N, çözüm bölgesinin üçgensel elemanlara bölünme sayısıdır. V_e 'nin polinomsal yaklaşımının üçgensel eleman için genel ifadesi;

$$\vec{E}_e = -\nabla V_e = -\left(\hat{a}_x \frac{\partial V_e}{\partial x} + \hat{a}_y \frac{\partial V_e}{\partial y}\right) = -b \hat{a}_x - c \hat{a}_y$$

$$V_e(x, y) = a + bx + cy \quad (2.2)$$

biçiminde verilir.

Dörtgensel eleman için genel ifadesi;

$$\vec{E}_e = -\nabla V_e = -\left(\hat{a}_x \frac{\partial V_e}{\partial x} + \hat{a}_y \frac{\partial V_e}{\partial y}\right) = -\hat{a}_x (b + dy) - \hat{a}_y (c + dx)$$

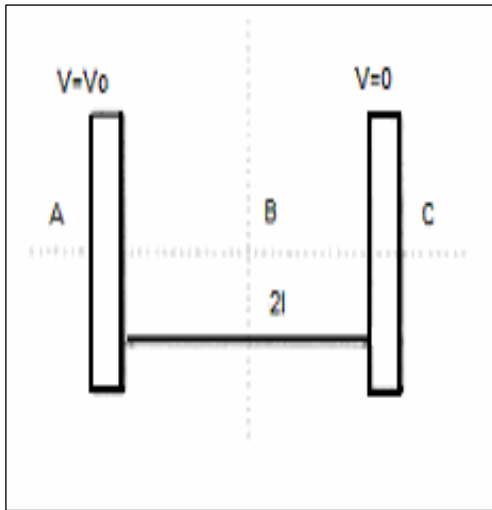
$$V_e(x, y) = a + bx + cy + dxy \quad (2.3)$$

biçimindedir. V_e potansiyeli e elemanının içinde çoğu zaman 0'dan farklıdır ama dışında 0'dır. Genellikle uygulamada dörtgensel elemanlar yerine üçgensel elemanlar tercih edilir.

2.2. Metodun Problemlere Uygulanması

2.2.1 Bir boyutlu elektrostatik problemi

Şekil 2.3'deki paralel levha kapasitörü, bir boyutlu elektrostatik probleme örnek olarak verilmiştir [3].

Şekil 2.3. Paralel levha kapasitörü

Elektrostatik alan problemi için denklemler :

$$\nabla \vec{D} = \rho_v \quad (2.5)$$

$$\vec{D} = \epsilon \vec{E} \quad (2.6)$$

$$\vec{E} = -\nabla V \quad (2.7)$$

$\vec{D}$: Elektrik akı vektörü

ρ_v : Hacimsel yük yoğunluğu

ϵ : geçirgenlik

$\vec{E}$: Elektrik alan şiddeti vektörü

V : Potansiyel

Hacimsel yük yoğunluğunun 0 olduğu kabul edilip Eş. 2.6 ve Eş. 2.7, Eş. 2.5'de yerine konulursa, elektrostatik alanda Laplace eşitliği elde edilir.

$$\nabla \cdot \nabla V = 0 \quad (2.8)$$

Sınır koşulları gereğince;

$$V = V_0 \rightarrow A' \text{ da}$$

$$V = 0 \rightarrow C' \text{ de} \quad (2.9)$$

olduğunda verilen örnek.

Problem için fonksiyon aşağıdaki gibidir.

$$F = \int \frac{\epsilon}{2} (\nabla V)^2 dx \quad (2.10)$$

2.2.2 Elemanlara ayırma

V potansiyelinin çözülmesi için polinom yaklaşımı kullanılırsa;

$$V = a_1 + a_2x + a_3y \quad (2.11)$$

Şekil 2.3'e göre ;

$$V_A = a_1 + 0 + 0$$

$$V_B = a_1 + a_2 l + a_3 l^2 \quad (2.12)$$

$V_C = a_1 + 2a_2 l + 4a_3 l^2$ elde edilir.

Eş. 2.12'den a_1 , a_2 , a_3 katsayıları bulunur.

Ayrıca,

$$V = V_A \left(1 - \frac{x}{l}\right) \left(1 - \frac{x}{2l}\right) + V_B \left(\frac{x}{l}\right) \left(2 - \frac{x}{l}\right) - V_C \left(\frac{x}{2l}\right) \left(1 - \frac{x}{l}\right) \quad (2.13)$$

eşitliği elde edilir. Burada ( ) içindeki terimler ϵ_A , ϵ_B , ϵ_C şekil fonksiyonu olarak tanımlanır ve aşağıdaki gibi ifade edilirler.

$$\epsilon_A = \left(1 - \frac{x}{l}\right) \left(1 - \frac{x}{2l}\right)$$

$$\epsilon_B = \left(\frac{x}{l}\right) \left(2 - \frac{x}{l}\right) \quad (2.14)$$

$$\epsilon_C = -\left(\frac{x}{2l}\right) \left(1 - \frac{x}{l}\right)$$

Bu durumda genel ifade,

$$V = \epsilon_A V_A + \epsilon_B V_B + \epsilon_C V_C \quad (2.15)$$

olarak elde edilir.

$$\frac{dV}{dx} = \frac{d\epsilon_A}{dx} V_A + \frac{d\epsilon_B}{dx} V_B + \frac{d\epsilon_C}{dx} V_C \quad (2.16)$$

$$\frac{dV}{dx} = \left(\frac{-3}{2l} + \frac{x}{l^2} \right) V_A + \left(\frac{2}{l} - \frac{2x}{l^2} \right) V_B + \left(\frac{-1}{2l} + \frac{x}{l^2} \right) V_C \quad (2.17)$$

Eş. 2.10'da yukarıdaki diferansiyel eşitlik kullanıldığında,

$$F = \int \frac{\epsilon}{2} \left(\frac{dV}{dx} \right)^2 dx \quad (2.18)$$

her iki tarafın V_A ' ya göre türevi alınarak fonksiyonun minimum değeri elde edilir.

$$\frac{dF}{dV_A} = \epsilon \int \frac{dV}{dx} \frac{d}{dV_A} \frac{dV}{dx} dx = 0 \quad (2.19)$$

$$\frac{d}{dV_A} \left(\frac{dV}{dx} dx \right) = \frac{-3}{2l} + \frac{x}{l^2} \quad (2.20)$$

sonucuna ulaştırır.

Bu nedenle,

$$\frac{dF}{dV_A} = \epsilon \int_0^{2l} \left[\left(\frac{-3}{2l} + \frac{x}{l^2} \right)^2 V_A + \left(\frac{-3}{2l} + \frac{x}{l^2} \right) \left(\frac{2}{l} - \frac{2x}{l^2} \right) V_B + \left(\frac{-3}{2l} + \frac{x}{l^2} \right) \left(\frac{-1}{2l} + \frac{x}{l^2} \right) V_C \right] dx \quad (2.21)$$

veya aşağıdaki ifadeler elde edilebilir.

$$\frac{dF}{dV_A} = \frac{\epsilon}{6l} (7V_A - 8V_B + V_C) = \frac{\epsilon}{6l} (7, -8, 1) \begin{pmatrix} V_A \\ V_B \\ V_C \end{pmatrix} \quad (2.22)$$

$$\frac{dF}{dV_B} = \frac{\epsilon}{6l} (-8, 16, -8) \begin{pmatrix} V_A \\ V_B \\ V_C \end{pmatrix} \quad (2.23)$$

$$\frac{dF}{dV_C} = \frac{\epsilon}{6l} (1, -8, 7) \begin{pmatrix} V_A \\ V_B \\ V_C \end{pmatrix} \text{ bulunur.} \quad (2.24)$$

Eş. 2.22'den Eş. 2.24'e kadar olan eşitlikler birleştirilirse

$$\begin{pmatrix} \frac{dF}{dV_A} \\ \frac{dF}{dV_B} \\ \frac{dF}{dV_C} \end{pmatrix} = \frac{\epsilon}{6l} \begin{pmatrix} 7 & -8 & 1 \\ -8 & 16 & 7 \\ 1 & -8 & 7 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} V_A \\ V_B \\ V_C \end{pmatrix} = 0 \text{ sonucuna ulaşılır.} \quad (2.25)$$

$$\text{Sınır koşulları: } V_A = V_0 \text{ ve } V_C = 0 \text{ 'dır.} \quad (2.26)$$

Eş. 2.25, Eş. 2.26 ile birleştirilip, sonuç matrisi ve transpoze terimleri genişletilirse

$$\frac{\epsilon}{6l} \begin{pmatrix} 0 & -8 & 0 \\ 0 & 16 & 0 \\ 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} V_A \\ V_B \\ V_C \end{pmatrix} = \frac{\epsilon}{6l} \begin{pmatrix} -7V_0 \\ 8V_0 \\ -V_0 \end{pmatrix} \text{ elde edilir.} \quad (2.27)$$

1. ve 3. satırdan V_A ve V_C çekilebilir.

$$V_A = V_0, V_B = \frac{V_0}{2}, V_C = 0 \quad (2.28)$$

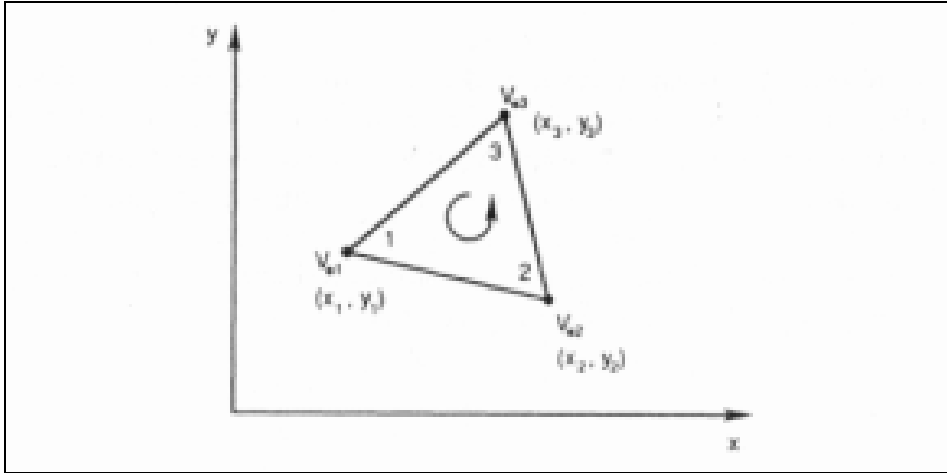
Eş. 2.28' in sonucunu daha düzenli bir yoldan elde etmenin yolu, Eş. 2.25'deki matriste V_A ve V_C ' ye karşılık gelen köşegen terimlerini 1'e, köşegen dışındaki terimleri 0' a eşitlemektir.

$$\frac{\epsilon}{6l} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 16 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} V_A \\ V_B \\ V_C \end{pmatrix} = \frac{\epsilon}{6l} \begin{pmatrix} V_0 \\ 8V_0 \\ 0 \end{pmatrix} \quad (2.29)$$

$$\text{Eş. 2.29 çözümlenerek } V_A = V_0, V_B = \frac{V_0}{2}, V_C = 0 \text{ elde edilir.} \quad (2.30)$$

2.3. 2 Boyutlu Sonlu Elemanlar Analizi

2 Boyutlu eleman örneği olarak aşağıdaki üçgensel eleman verilmiştir. 1, 2, 3 noktalarındaki V_{e1}, V_{e2}, V_{e3} potansiyelleri, Eş. 2.2 ($V_e (x, y) = a + bx + cy$) kullanılarak bulunacaktır.

Şekil 2.4. 2 boyutlu eleman

Yukarıdaki eşitlik Eş. 2.31 formuna getirilip a, b, c bulunur.

$$\begin{pmatrix} V_{e1} \\ V_{e2} \\ V_{e3} \end{pmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & x_1 & x_2 \\ 1 & x_2 & y_2 \\ 1 & x_3 & y_3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a \\ b \\ c \end{bmatrix} \quad (2.31)$$

$$\begin{bmatrix} a \\ b \\ c \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & x_1 & x_2 \\ 1 & x_2 & y_2 \\ 1 & x_3 & y_3 \end{bmatrix}^{-1} \begin{bmatrix} V_{e1} \\ V_{e2} \\ V_{e3} \end{bmatrix} \quad (2.32)$$

Eş. 2.2'de yerine konulursa

$$V_e = [1 \ x \ y] \frac{1}{2A} \begin{bmatrix} (x_2 y_3 - x_3 y_2) & (x_3 y_1 - x_1 y_3) & (x_1 y_2 - x_2 y_1) \\ (y_2 - y_3) & (y_3 - y_1) & (y_1 - y_2) \\ (x_3 - x_2) & (x_1 - x_3) & (x_2 - x_1) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} V_{e1} \\ V_{e2} \\ V_{e3} \end{bmatrix} \text{ elde edilir.}$$

$$V_e = \sum_{i=1}^3 \alpha_i(x, y) V_{ei} \text{ 'dir.} \quad (2.33)$$

α ifadesinin açılımı aşağıda verilmiştir [4].

$$\alpha_1 = \frac{1}{2A} [(x_2 y_3 - x_3 y_2) + (y_2 - y_3)x + (x_3 - x_2)y] \quad (2.34a)$$

$$\alpha_2 = \frac{1}{2A} [(x_3 y_1 - x_1 y_3) + (y_3 - y_1)x + (x_1 - x_3)y] \quad (2.34b)$$

$$\alpha_3 = \frac{1}{2A} [(x_1 y_2 - x_2 y_1) + (y_1 - y_2)x + (x_2 - x_1)y] \quad (2.34c)$$

A, elemanın alanını göstermektedir.

$$2A = \begin{bmatrix} 1 & x_1 & y_1 \\ 1 & x_2 & y_2 \\ 1 & x_3 & y_3 \end{bmatrix} = (x_1 y_2 - x_2 y_1) + (x_3 y_1 - x_1 y_3) + (x_2 y_3 - x_3 y_2)$$

Yukarıdaki gibi veya Eş. 2.35 ile gösterilebilir.

$$A = \frac{1}{2} [(x_2 - x_1)(y_3 - y_1) - (x_3 - x_1)(y_2 - y_1)] \quad (2.35)$$

Herhangi bir noktadan başlanarak, noktalar saatin tersi yönünde numaralandırılırsa A pozitif olur.

α_i lineer interpolasyon fonksiyonlarıdır. Eleman şekil fonksiyonları olarak da adlandırılırlar ve aşağıdaki özelliklere sahiptir.

$$\alpha_i(x_j, y_j) = \begin{cases} 1 & i = j \\ 0 & i \neq j \end{cases} \quad (2.36)$$

$$\sum_{i=1}^3 \alpha_i(x, y) = 1 \quad (2.37)$$

2 boyutlu çözüm alanında ortamda yük yoğunluğu olmadığı ($p_s = 0$) kabul edildiğinden e elementi için enerji,

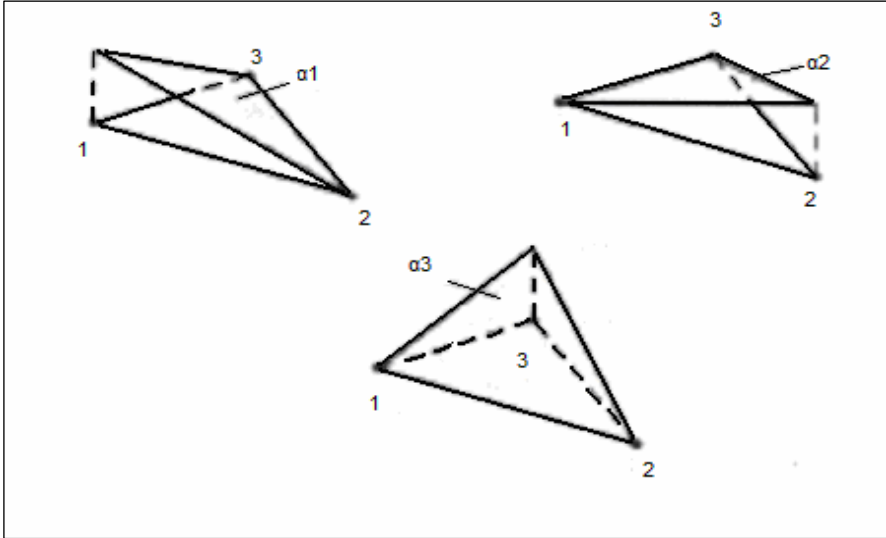
$$W_e = \frac{1}{2} \int \epsilon |\vec{E}|^2 ds = \frac{1}{2} \int \epsilon |\nabla V_e|^2 ds \text{ 'dir.} \quad (2.38)$$

Eş. 2.5'den

$$V_e = \sum_{i=1}^3 \alpha_i (x,y) V_{ei} \text{ olduğundan}$$

$$\nabla V_e = \sum_{i=1}^3 V_{ei} \nabla \alpha_i \quad (2.39)$$

elde edilir. Aşağıda α_i şekil fonksiyonları gösterilmiştir.

Şekil 2.5. Üçgenel eleman için $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ şekil fonksiyonları

Eş.2.39 ve Eş. 2.38'den

$$W_e = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^3 \sum_{j=1}^3 \in V_{ei} \left[\int \nabla \alpha_i \nabla \alpha_j ds \right] V_{ej} \quad (2.40)$$

elde edilir. Parantez içindeki ifade aşağıdaki gibi tanımlanarak T transpozeyi göstermek üzere matris formu elde edilebilir.

$$C_{ij}^{(e)} = \int \nabla \alpha_i \nabla \alpha_j ds \quad (2.41)$$

$$V_e = \begin{bmatrix} V_{e1} \\ V_{e2} \\ V_{e3} \end{bmatrix} \quad (2.42a)$$

$$[C^{(e)}] = \begin{bmatrix} C_{11}^{(e)} & C_{12}^{(e)} & C_{13}^{(e)} \\ C_{21}^{(e)} & C_{22}^{(e)} & C_{23}^{(e)} \\ C_{31}^{(e)} & C_{32}^{(e)} & C_{33}^{(e)} \end{bmatrix} \quad (2.42b)$$

Eş. 2.40 ise gerekli düzenlemeler yapıldığında Eş. 2.43'deki gibi yazılabilir.

$$W_e = \frac{1}{2} \in [V_e]^T [C^{(e)}] [V_e] \quad (2.43)$$

$[C^{(e)}]$ matrisi genellikle eleman katsayı matrisi olarak adlandırılır. $C_{ij}^{(e)}$ katsayı matrisi i, j noktalarındaki bileşenlerden oluşur ve α_1 ve α_2 yerine konulduğunda eleman değerleri bulunur.

$$\begin{aligned} C_{12}^{(e)} &= \int \nabla \alpha_1 \nabla \alpha_2 ds \\ &= \frac{1}{4A^2} [(y_2 - y_3)(y_3 - y_1) + (x_3 - x_2)(x_1 - x_3)] \int ds \\ &= \frac{1}{4A} [(y_2 - y_3)(y_3 - y_1) + (x_3 - x_2)(x_1 - x_3)] \end{aligned} \quad (2.44a)$$

Benzer şekilde,

$$C_{13}^{(e)} = \frac{1}{4A} [(y_2 - y_3)(y_1 - y_2) + (x_3 - x_2)(x_2 - x_1)] \quad (2.44b)$$

$$C_{23}^{(e)} = \frac{1}{4A} \left[(y_3 - y_1)(y_1 - y_2) + (x_1 - x_3)(x_2 - x_1) \right] \quad (2.44c)$$

$$C_{11}^{(e)} = \frac{1}{4A} \left[(y_2 - y_3)^2 + (x_3 - x_2)^2 \right] \quad (2.44d)$$

$$C_{22}^{(e)} = \frac{1}{4A} \left[(y_3 - y_1)^2 + (x_1 - x_3)^2 \right] \quad (2.44e)$$

$$C_{33}^{(e)} = \frac{1}{4A} \left[(y_1 - y_2)^2 + (x_2 - x_1)^2 \right] \quad (2.44f)$$

elde edilir. Ayrıca,

$$C_{21}^{(e)} = C_{12}^{(e)}, C_{31}^{(e)} = C_{13}^{(e)}, C_{32}^{(e)} = C_{23}^{(e)} \text{ 'dir.} \quad (2.45)$$

2.4 Tüm Elemanların Birleştirilmesi

Tipik eleman ele alındıktan sonraki adım bu şekildeki elemanları çözüm bölgesinde toplamaktır.

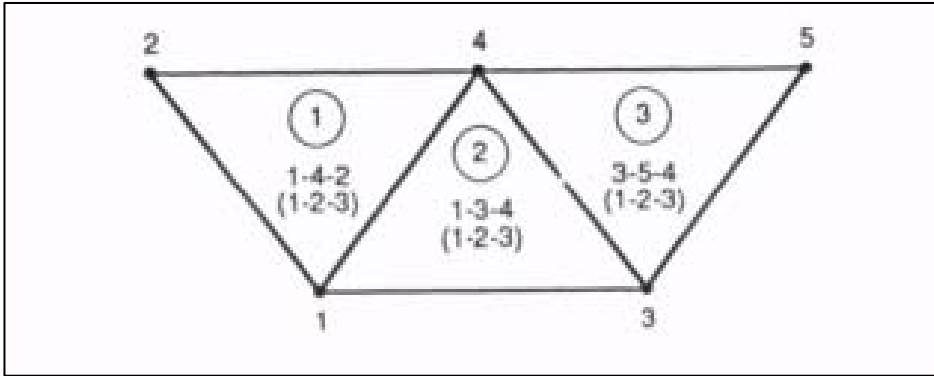
$$V = \begin{bmatrix} V_1 \\ V_2 \\ V_3 \\ \dots \\ \dots \\ V_n \end{bmatrix} \quad (2.46)$$

n nokta sayısı, N eleman sayısı, [C] global katsayı matrisi (Her bir elemanın katsayı matrislerinin birleşmesinden oluşan matris) olmak üzere elemanların birleştirilmesiyle oluşan enerji;

$$W = \sum_{e=1}^N W_e = \frac{1}{2} \mathbf{V}^T [\mathbf{C}] \mathbf{V} \quad (2.47)$$

şeklindedir.

Aşağıdaki örnekte global katsayı matrisinin elde edilmesi için her elemanın katsayı matrislerinin birleştirilmesi gösterilmiştir.

Şekil 2.6. Lokal-global numaralandırma

Sonlu eleman ağının (mesh) Şekil 2.6' daki gibi 3 sonlu eleman içerdiği varsayıp, numaralandırılmanın 1,2,3,4,5 serisi şeklinde yapılması global numaralandırma değildir.

i, j, k şeklindeki numaralandırma ise lokal numaralandırma ve Şekil 2.4' deki elemanda 1,2,3 numaralandırmasına karşılık gelir. Örneğin Şekil 2.6'daki elemanda 3-5-4 lokal numaralardır. Bu, Şekil 2.4' de 1-2-3' e karşılık gelir. Lokal numaralandırma herhangi bir noktadan başlayarak saat yönünün tersi yönde artmak zorundadır. Şekil 2.4'deki 1-2-3'e karşılık olarak, 3. elemanda 4-3-5 yerine 3-5-4 seçilebilir.

Yani Şekil 2.6'daki numaralandırma birden fazla olabilir. Aşağıda ele aldığımız numaralandırmaya göre global katsayı matrisinin

$$[C] = \begin{bmatrix} C_{11} & C_{12} & C_{13} & C_{14} & C_{15} \\ C_{21} & C_{22} & C_{23} & C_{24} & C_{25} \\ C_{31} & C_{32} & C_{33} & C_{34} & C_{35} \\ C_{41} & C_{42} & C_{43} & C_{44} & C_{45} \\ C_{51} & C_{52} & C_{53} & C_{54} & C_{55} \end{bmatrix} \quad (2.48)$$

formunda olması beklenir.

Burada $n=5$ nokta olduğu için 5×5 lik matris elde edilir. C_{ij} yine i ve j noktaları arasındaki birleşmelerdir.

Elemanlar arasındaki sınırlarda potansiyel farkın sürekli olmak zorunda olduğu gerçeği kullanılarak C_{ij} nin bulunması sağlanır.

Şekil 2.6'da 1 ve 2 elemanlarında 1 noktası ortaktır. Bu nedenle;

$$C_{11} = C_{11}^{(1)} + C_{11}^{(2)} \quad (2.49a)$$

2 noktası sadece 1 elemanına ait olduğundan;

$$C_{22} = C_{33}^{(1)} \quad (2.49b)$$

4 noktası 1,2,3 elemanlarından oluştuğundan;

$$C_{44} = C_{22}^{(1)} + C_{33}^{(2)} + C_{33}^{(3)} \quad (2.49c)$$

Ifadeleri elde edilir. 1 ve 2 noktası 1 ve 2 elemanlarında ortaktır.

$$C_{14} = C_{21} = C_{12}^{(1)} + C_{13}^{(2)} \quad (2.49d)$$

2 ve 3 noktaları arasında doğrudan bağlantı bulunmadığından Eş. 2.49e bulunur.

$$C_{23} = C_{32} = 0 \quad (2.49e)$$

Bu mantıkla devam edildiğinde global katsayı matrisinin tüm elemanları elde edilir.

$$[C] = \begin{bmatrix} C_{11}^{(1)} + C_{11}^{(2)} & C_{13}^{(1)} & C_{12}^{(2)} & C_{12}^{(1)} + C_{13}^{(2)} & 0 \\ C_{31}^{(1)} & C_{33}^{(1)} & 0 & C_{32}^{(1)} & 0 \\ C_{21}^{(2)} & 0 & C_{22}^{(2)} + C_{11}^{(3)} & C_{23}^{(2)} + C_{13}^{(3)} & C_{12}^{(3)} \\ C_{21}^{(1)} + C_{31}^{(2)} & C_{23}^{(1)} & C_{32}^{(2)} + C_{31}^{(3)} & C_{22}^{(1)} + C_{33}^{(2)} + C_{33}^{(3)} & C_{32}^{(3)} \\ 0 & 0 & C_{21}^{(3)} & C_{23}^{(3)} & C_{22}^{(3)} \end{bmatrix} \quad (2.50)$$

[C] matrisinin özellikleri :

- 1) Eleman katsayı matrisi gibi simetriktir. ($C_{ij} = C_{ji}$)
- 2) i ve j noktaları arasında eşleşme yoksa $C_{ij}=0$ ' dir.
- 3) Tekildir. Bu durum, 3.16b'deki katsayı matrisi kullanılırsa 2. ve 3. kolonu 1. kolona eklemek 1. kolonda 0' lar oluşturmasıyla açıklanabilir.

2.5 Sonuç Denklemlerinin Çözümü

Çözüm bölgesindeki toplam enerji minimum iken Laplace veya Poisson denklemlerinin sağlandığı gösterilebilir.

Her noktadaki potansiyele göre W' nin kısmi türevlerinin 0 olması gerekir.

$$\frac{dW}{dV_1} = \frac{dW}{dV_2} = \dots = \frac{dW}{dV_n} = 0$$

veya

$$\frac{dW}{dV_k} = 0 \quad k = 1, 2, \dots, n$$
(2.51)

Örneğin Şekil 2.6 için $\frac{dW}{dV_1} = 0$ kullanılarak ; Eş. 2.48 ve Eş. 2.47'den ;

$$0 = \frac{dW}{dV_1} = 2V_1C_{11} + V_2C_{12} + V_3C_{13} + V_4C_{14} + V_5C_{15} + V_2C_{21} + V_3C_{21} + V_4C_{41} + V_5C_{51}$$

$$V_1C_{11} + V_2C_{12} + V_3C_{13} + V_4C_{14} + V_5C_{15} = 0$$
(2.52)

elde edilir.

Genel olarak bakıldığında;

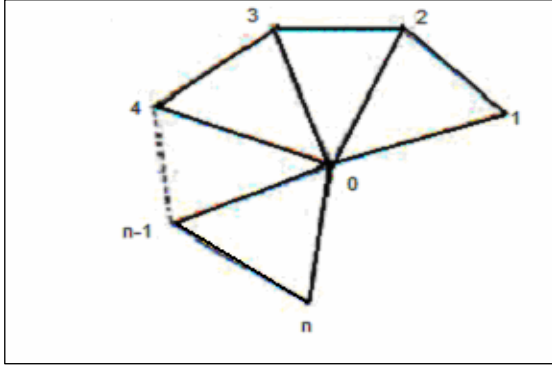
$$\frac{dW}{dV_k} = 0, \quad \sum_{i=1}^n V_i C_{ik} = 0$$
(2.53)

sonucuna ulaştırır.

Burada n nokta sayısını vermektedir.

Eş. 2.53'de bütün noktalar $k=1,2,\dots,n$ için yazılırsa $[V]^T = [V_1, V_2, V_3, \dots, V_n]$ V_n tane çözümü olan eşitlik bulunabilir. Bu 2 yöntemle yapılabilir.

A) İterasyon metodu 0 noktasının m tane noktaya Şekil 2.7' deki gibi bağlandığı farzedilirse;

Şekil 2.7. İterasyon metodu bağlantı örneği

$0 = V_0 C_{00} + V_1 C_{01} + V_2 C_{02} + \dots + V_m C_{0m}$ veya aşağıdaki ifade bulunur.

$$V_0 = \frac{-1}{C_{00}} \sum_{k=1}^m V_k C_{0k} \quad (2.54)$$

0'a bağlanan noktalardaki gerilimler bilinirse Eş. 2.54 kullanılarak V_0 elde edilebilir. İterasyon yöntemi serbest noktalardaki (potansiyelleri bilinmeyen) potansiyelleri 0'a ya da ortalama potansiyele eşitlemekle başlar.

$$V_{ave} = \frac{1}{2} (V_{min} + V_{max}) \quad (2.55)$$

V_{min} ve V_{max} sırasıyla potansiyelin bilindiği noktalardaki minimum ve maksimum değerlerini gösterir.

Bu başlangıç değerleriyle, Eş. 2.54 kullanılarak serbest noktalardaki potansiyeller hesaplanabilir.

Her serbest nokta (potansiyelin bilinmediği nokta) için yeni değerler hesaplandıkça, 2.iterasyonda bu değerler eski değerler şeklini alır. Bu prosedür iterasyon sonuçlarındaki değerler önemsiz olana kadar devam eder.

B) Band matrix metod Eğer bütün serbest noktalar önce ve belirlenmiş noktalar sonra numaralandırılırsa Eş. 2.47 şu şekilde yazılabilir.

$$W = \frac{1}{2} \in \begin{bmatrix} V_f & V_p \end{bmatrix} \begin{bmatrix} C_{ff} & C_{fp} \\ C_{pf} & C_{pp} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} V_f \\ V_p \end{bmatrix} \quad (2.56)$$

f ve p sırasıyla free (potansiyelin bilinmediği nokta) ve fixed noktaları (potansiyelin bilindiği nokta) göstermektedir. V_p sabit olduğundan Eş. 2.51'den Eş. 2.56'ya kadar ifadeler uygulanarak V_f ayırt edilecektir.

$$\begin{bmatrix} C_{ff} & C_{fp} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} V_f \\ V_p \end{bmatrix} = 0 \text{ veya}$$

$$[C_{ff} V_f] = -[C_{fp}] [V_p] \quad (2.57)$$

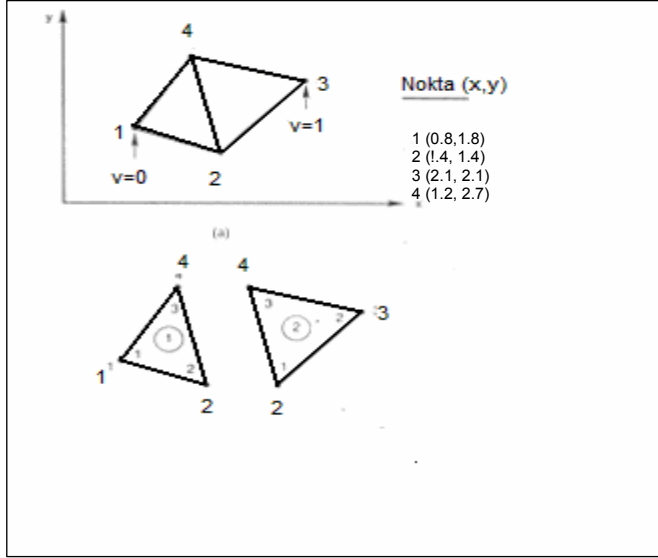
$$\text{Bu eşitlik } [A] [V] = [B] \text{ veya} \quad (2.58a)$$

$$[V] = [A]^{-1} [B] \text{ şeklinde yazılabilir.} \quad (2.58b)$$

$$\text{Burada } [V] = [V_f], [A] = [C_{ff}], [B] = [C_{fp}] [V_p]$$

[A] genellikle tekil olmadığından serbest noktalardaki potansiyel Eş. 2.58 kullanılarak çözülebilir. [V], Eş. 2.58a kullanıldığında Gaussian eliminasyon metoduyla çözülebilir. Aynı şekilde [V], Eş. 2.58b'de tersi alınacak matrisin boyutu çok büyük değilse, matris tersi alınarak da çözülebilir.

Yukarıda anlatılanlara örnek olarak şekildeki 2 elemanlı ağ (mesh) ele alındığında, sonlu elemanlar metoduyla potansiyellerin bulunması verilebilir.

Şekil 2.8. 2 elemanlı ağ örneği

Eleman katsayı matrisi bulunurken kolaylık olması açısından

$$P_1 = (y_2 - y_3), P_2 = (y_3 - y_1), P_3 = (y_1 - y_2)$$

$$Q_1 = (x_2 - x_3), Q_2 = (x_1 - x_3), Q_3 = (x_2 - x_1) \quad (2.59)$$

olarak tanımlanır. Lokal nokta numaraları $i = 1, 2, 3$ olmak üzere eleman katsayı matrisindeki her terim,

$$C_{ij} = \frac{1}{4A} [P_i P_j + Q_i Q_j] \text{ eşitliğiyle bulunur.} \quad (2.60)$$

Burada $A = \frac{1}{2} (P_2 Q_3 - P_3 Q_2)$ değeri alanı göstermektedir. 1,2,4 noktalarını içeren 1. eleman için lokal numaralandırma karşılığı 1,2,3' tür.

Hesaplamalar yapıldığında;

$$P_1 = -1.3, \quad P_2 = 0.9, \quad P_3 = 0.4, \quad Q_1 = -0.2, \quad Q_2 = -0.4, \quad Q_3 = 0.6$$

$A = (1/2) (0.54 + 0.10) = 0.35$ olarak elde edilir. Tümü Eş. 2.60'da kullanılırsa,

$$[C^{(1)}] = \begin{bmatrix} 1.236 & -0.7786 & -0.4571 \\ -0.7786 & 0.6929 & 0.0857 \\ -0.4571 & 0.0857 & 0.3714 \end{bmatrix} \quad (2.61)$$

1. eleman için lokal matris elde edilmiş olur.

2,3,4 noktalarına sahip 2. elemanın lokal numaralandırması 1,2,3' tür.

$$P_1 = -0.6, \quad P_2 = 1.3, \quad P_3 = -0.7, \quad Q_1 = -0.9, \quad Q_2 = 0.2, \quad Q_3 = 0.7$$

$$A = (1/2) (0.91 + 0.14) = 0.525$$

$$[C^{(2)}] = \begin{bmatrix} 0.5571 & -0.4571 & -0.1 \\ -0.4571 & 0.8238 & 0.3667 \\ -0.1 & 0.3667 & 0.4667 \end{bmatrix} \quad (2.62)$$

Eş. 2.57 uygulanırsa,

$$\begin{bmatrix} C_{22} & C_{24} \\ C_{42} & C_{44} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} V_2 \\ V_4 \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} C_{21} & C_{23} \\ C_{41} & C_{43} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} V_1 \\ V_3 \end{bmatrix} \quad (2.63)$$

bulunur.

Yukarıdaki eşitlik daha uygun bir formda yazılabilir.

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & C_{22} & 0 & C_{24} \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & C_{42} & 0 & C_{44} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} V_1 \\ V_2 \\ V_3 \\ V_4 \end{bmatrix} = - \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ -C_{21} & -C_{23} \\ 0 & 1 \\ -C_{41} & -C_{43} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} V_1 \\ V_3 \end{bmatrix} \quad (2.64a)$$

Genel olarak $[C][V] = [B]$ şeklinde ifade edilebilir. (2.64b)

Global katsayı matrisinin terimleri şu şekilde üretilir.

$$\begin{aligned} C_{22} &= C_{22}^{(1)} + C_{11}^{(2)} = 0.6929 + 0.5571 = 1.25 \\ C_{24} &= C_{23}^{(1)} + C_{13}^{(2)} = 0.0857 - 0.1 = -0.0143 \\ C_{44} &= C_{33}^{(1)} + C_{33}^{(2)} = 0.3714 + 0.4667 = 0.8381 \\ C_{21} &= C_{21}^{(1)} = -0.7786 \\ C_{23} &= C_{12}^{(2)} = -0.4571 \\ C_{41} &= C_{31}^{(1)} = -0.4571 \\ C_{43} &= C_{32}^{(2)} = -0.3667 \end{aligned}$$

Eleman katsayı matrisi için lokal numaralandırma, global katsayı matrisi için global numaralandırma takip edilmelidir. $[C]$ kare matrisi aşağıdaki şekilde oluşur.

$$[C] = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1.25 & 0 & -0.0143 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & -0.0143 & 0 & 0.8381 \end{bmatrix} \quad (2.65)$$

Eş. 2.64'de sağ tarafta kalan B matrisi ;

$$[B] = \begin{bmatrix} 0 \\ 4.571 \\ 10.0 \\ 3.667 \end{bmatrix} \quad (2.66)$$

formundadır.

[C]' nin tersi alınarak;

$$[V] = [C]^{-1} [B] = \begin{bmatrix} 0 \\ 0.378 \\ 10.0 \\ 4.438 \end{bmatrix}$$

elde edilir.

Burada $V_1 = 0$, $V_2 = 3.708$, $V_3 = 10$, $V_4 = 4.438$ sonucuna ulaşılır.

Noktalardaki potansiyeller bilinirse, bilinmeyen bir noktadaki potansiyel genel olarak,

$$V_e = \sum_{i=1}^3 \alpha_i (x,y) V_{ei} \text{ kullanılarak bulunabilir.}$$

3. DALGA KILAVUZLARI

3.1. Dalga Kılavuzlarına Giriş

Dalga kılavuzu, dalgaların yayıldığı tek biçimli yapılardır. Frekans 2 KHz veya daha yüksek olduğunda uygulamalarda genellikle koaksiyel kablolar, mikroşerit hatlar, sandviç hatlar ve ortaları boş dikdörtgen veya dairesel kesitli metalik dalga kılavuzları kullanılmaktadır. Bu yapılardaki elektromanyetik dalgalara ait çözümleri elde etmek için Maxwell eşitliklerinden türetilen dalga denklemlerinden yararlanılır.

Eş eksene (koaksiyel) hatlar ile ortası boş dalga kılavuzları içindeki elektromanyetik alanlara ait çözümler dalgaların uyarım biçimleri, uyarım frekansı ve sınır koşulları tarafından belirlenen modlardan oluşur. Modlar, yayılan dalganın E_z ve H_z bileşenlerinin bulunup bulunmamasına göre sınıflandırılırlar.

- a) Enine elektrik dalgalarına ait modlar (TE) Elektrik alanın yayılım yönündeki (yayılım yönü z olarak alındığında) bileşeni sıfır olur. Yani $E_z = 0$ 'dır.
- b) Enine Magnetik Dalgalara Ait Modlar (TM) Manyetik alanın yayılım yönündeki (yayılım yönü z olarak alındığında) bileşeni sıfır olur. Yani $H_z = 0$ 'dır.
- c) Enine Elektromagnetik Dalgalara Ait Modlar (TEM) TEM modlarında, ne E_z ne de H_z mevcuttur.

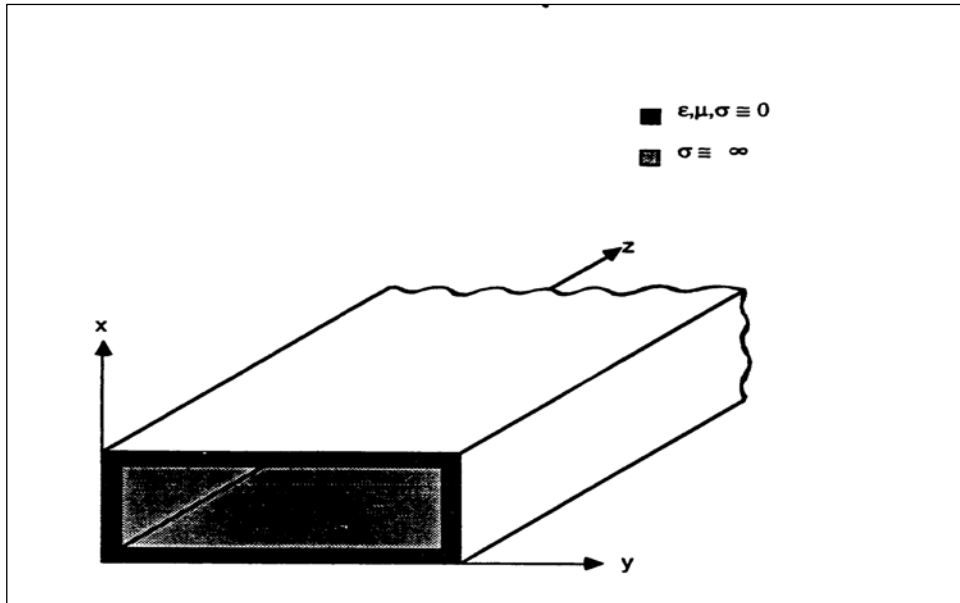
Dalga kılavuzları içindeki çözümler sadece TE veya TM türü modlardan veya bu tür modların her ikisinden oluşabilir.

TM ve TE modlarında karakteristik kesim frekansı vardır.

Kesim frekansı altındaki frekanslarda dalga yayılımı olmaz. Aynı şekilde güç ve sinyal iletimi kesim frekansının üstündeki frekanslarda gerçekleşir. Bu nedenle TE ve TM modlarındaki dalga kılavuzları yüksek geçiren filtre gibi görev yapmaktadırlar.

3.2. Dikdörtgen Kesitli Dalga Kılavuzları

Dikdörtgen kesitli dalga kılavuzları mikrodalga sinyallerini iletmede kullanılan ilk iletim hattı tiplerinden biridir ve bugün hala birçok uygulamada kullanılmaktadır. Dedektör, izolatör, zayıflatıcılar gibi birçok parça çeşidinde 1 GHz'den 220 GHz'e kadar standart dalga kılavuzu bandı mevcuttur. Dikdörtgen dalga kılavuzları bir iletken maddeye sahip olduğundan TE ve TM modlarının yayılımına izin verir ancak TEM modları için yayılım mümkün değildir. TEM modlarının yayılımı koaksiyel hatlarda mümkün olmaktadır [5].

Şekil 3.1. Dikdörtgen dalga kılavuzu

Harmonik alanlar için Faraday Kanununun noktasal formdaki ifadesi:

$$\nabla \times \vec{E}(x, y, z) = -j\omega\mu \vec{H}(x, y, z) \quad (3.1)$$

şeklinde yazılabilir. Burada $\rightarrow$ sembolü alanların vektör olduğunu işaret etmektedir. Yayılımın z yönünde olduğu kabul edildiğinde elektrik alanın bileşenleri,

$$\vec{E}_x(x, y, z) = E_x^0(x, y) e^{-\gamma z} \quad (3.2a)$$

$$\vec{E}_y(x, y, z) = E_y^0(x, y) e^{-\gamma z} \quad (3.2b)$$

$$\vec{E}_z(x, y, z) = E_z^0(x, y) e^{-\gamma z} \quad (3.2c)$$

biçiminde elde edilir.

Eş. 3.1 'den aşağıdaki ifade elde edilir.

$$\nabla \times \vec{E} = \begin{vmatrix} \hat{a}_x & \hat{a}_y & \hat{a}_z \\ \frac{\partial}{\partial x} & \frac{\partial}{\partial y} & \frac{\partial}{\partial z} \\ E_x & E_y & E_z \end{vmatrix} = \hat{a}_x \left(\frac{\partial E_z}{\partial y} - \frac{\partial E_y}{\partial z} \right) + \hat{a}_y \left(\frac{\partial E_x}{\partial z} - \frac{\partial E_z}{\partial x} \right) + \hat{a}_z \left(\frac{\partial E_y}{\partial x} - \frac{\partial E_x}{\partial y} \right) \quad (3.3)$$

Eş. 3.2 ve Eş. 3.3 kullanıldığında;

$$\frac{\partial E_y}{\partial z} = -\gamma E_y^0 e^{-\gamma z} = -\gamma E_y \quad (3.4a)$$

$$\frac{\partial E_z}{\partial y} + \gamma E_y = -j\omega\mu H_x \quad (3.4b)$$

$$\frac{\partial E_z}{\partial x} + \gamma E_x = j\omega\mu H_y \quad (3.4c)$$

$$\frac{\partial E_y}{\partial x} - \frac{dE_x}{dy} = -j\omega\mu H_z \quad (3.4d)$$

eşitlikleri elde edilir.

Tamamen benzer biçimde harmonik alanlar için Ampere kanunun noktasal formdaki ifadesi,

$$\nabla \times \vec{H} = j\omega \epsilon \vec{E}(x, y, z) \quad (3.5)$$

biçimindedir. Eş. 3.5, Maxwell denklemlerine göre düzenlenirse,

$$\frac{\partial H_z}{\partial y} + \gamma H_y = j\omega \epsilon E_x \quad (3.6a)$$

$$\frac{dH_z}{dx} + \gamma H_x = -j\omega \epsilon E_y \quad (3.6b)$$

$$\frac{\partial H_y}{\partial x} - \frac{\partial H_x}{\partial y} = j\omega \epsilon E_z \quad (3.6c)$$

$$E_y = -\frac{1}{j\omega \epsilon} \frac{\partial H_z}{\partial x} - \frac{\gamma}{j\omega \epsilon} H_x \quad (3.7)$$

eşitlikleri elde edilir. Eş. 2.2 ve Eş. 2.7'den aşağıdaki eşitlikler elde edilir.

$$\frac{\partial E_z}{\partial y} - \frac{\gamma}{j\omega \epsilon} \frac{\partial H_z}{\partial x} - \frac{-\gamma^2}{j\omega \epsilon} H_x = -j\omega\mu H_x \quad (3.8)$$

$$\frac{\gamma^2}{j\omega \epsilon} - j\omega\mu = \frac{\gamma^2 + \omega^2 \mu \epsilon}{j\omega \epsilon} \text{ olduğundan;}$$

$$(\gamma^2 + \omega^2 \mu \epsilon) H_x = j\omega \epsilon \frac{\partial E_z}{\partial y} - \gamma \frac{\partial H_z}{\partial x} \quad (3.9)$$

$$H_x = \frac{j\omega\epsilon}{h^2} \frac{\partial E_z}{\partial y} - \frac{\gamma}{h^2} \frac{\partial H_z}{\partial x} \quad (3.10a)$$

Burada $h^2 = \gamma^2 + \omega^2\mu\epsilon$ 'dir.

Benzer biçimde ;

$$H_y = -\frac{j\omega\epsilon}{h^2} \frac{\partial E_z}{\partial x} - \frac{\gamma}{h^2} \frac{\partial H_z}{\partial y} \quad (3.10b)$$

$$E_x = -\frac{j\omega\mu}{h^2} \frac{\partial H_z}{\partial y} - \frac{\gamma}{h^2} \frac{\partial E_z}{\partial x} \quad (3.10c)$$

$$E_y = \frac{j\omega\mu}{h^2} \frac{\partial H_z}{\partial x} - \frac{\gamma}{h^2} \frac{\partial E_z}{\partial y} \quad (3.10d)$$

Bu eşitliklerden görüldüğü üzere E_z ve H_z alan bileşenlerinin 0'a eşit olması halinde dalga kılavuzu içindeki bütün alanlar 0 olur.

Dalga kılavuzu içindeki alan konfigürasyonu TE ve TM dalga şeklinde iki kısma ayrılabilir. Dikdörtgen kesitli dalga kılavuzunun duvarlarının mükemmel iletken olduğu kabul edilirse, sınır koşullarından

$$y=0 \text{ ve } y=b' \text{ de } E_x = E_z = 0 \quad x=0 \text{ ve } x=a' \text{ da } E_y = E_z = 0$$

olur.

3.2.1. TM (enine manyetik) modlar

Maxwell denklemlerinden

$$\nabla \times \vec{E} = -j\omega\mu \vec{H} \quad (3.11a)$$

$$\nabla \times \vec{H} = j\omega\mu \epsilon \vec{E} \quad (3.11b)$$

$$\nabla \cdot \vec{E} = 0 \quad (3.11c)$$

$$\nabla \cdot \vec{H} = 0 \quad (3.11d)$$

eşitlikleri yazılabilir. Eş. 3.11a'da her iki tarafının curl'u alındığında

$$\nabla \times \nabla \times \vec{E} = -j\omega\mu \nabla \times \vec{H} = -j\omega\mu (j\omega \epsilon \vec{E}) \quad (3.12)$$

elde edilir.

$\nabla \times \nabla \times \vec{E} = \nabla(\nabla \cdot \vec{E}) - \nabla^2 \vec{E}$ olduğundan Eş. 3.11c'den

$\nabla^2 \vec{E}(x, y, z) = -\omega^2 \mu \epsilon \vec{E}(x, y, z)$ göz önüne alınırsa,

Elektrik alanının sadece z bileşeni düşünülürse,

$$\nabla^2 \vec{E}(x, y, z) = -\omega^2 \mu \epsilon \vec{E}_z(x, y, z) \quad (3.13)$$

olur.

$\vec{E}_z(x, y, z) = \vec{E}_z^0(x, y, z)e^{-\gamma z}$ biçiminde ifade edilirse aşağıdaki düzenleme yapılabilir. Burada E_0 üst indisi ile elektrik alanının genliği ifade edilmektedir.

$$\frac{\partial E_z}{\partial z} = -\gamma E_z^0 e^{-\gamma z}$$

$$\frac{\partial^2 E_z}{\partial z^2} = \gamma^2 E_z^0 e^{-\gamma z} = \gamma^2 E_z \quad (3.14)$$

Böylece,

$$\frac{\partial^2 E_z}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 E_z}{\partial y^2} + \gamma^2 E_z = -\omega^2 \mu \epsilon E_z \quad (3.15)$$

elde edilir. Manyetik alan için de

$$\frac{\partial^2 H_z}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 H_z}{\partial y^2} + \gamma^2 H_z = -\omega^2 \mu \epsilon H_z$$

eşitliği elde edilir. İkinci dereceden kısmi türevli diferansiyel denklem 3.15'in çözümü için değişkenlerine ayırma metodu kullanılır [6].

$$E_z^0(x, y) = X(x)Y(y)$$

$$E_z = XYe^{-\gamma z}$$

Burada γ kompleks yayılma sabitidir ve $\gamma = \alpha + j\beta$ biçiminde ifade edilir. Bu eşitlikte ise; α zayıflama β faz sabitidir.

Yukarıdaki eşitlikler Eş. 3.14'de kullanıldığında

$$\frac{dE_z}{dx} = \frac{YdX}{dx} e^{-\gamma z} \text{ olduğundan;}$$

$$\frac{d^2 E_z}{dx^2} = Y \frac{d^2 X}{dx^2} e^{-\gamma z}$$

$$\frac{d^2 E_z}{dy^2} = X \frac{d^2 Y}{dy^2} e^{-\gamma z}$$

$$\frac{dE_z}{dz} = -\gamma XY e^{-\gamma z}$$

$$\frac{d^2 E_z}{dz^2} = \gamma^2 XY e^{-\gamma z}$$

$$Y \frac{d^2 X}{dx^2} + X \frac{d^2 Y}{dy^2} + \gamma^2 XY = -\omega^2 \mu \in XY$$

$$h^2 = \omega^2 \mu \in + \gamma^2$$

$$Y \frac{d^2 X}{dx^2} + X \frac{d^2 Y}{dy^2} + h^2 XY = 0 \quad (3.16)$$

eşitliği elde edilir. Bu eşitliğin her iki tarafı XY ile bölünüp, düzenlendiğinde

$$\frac{Y}{X} \frac{d^2 X}{dx^2} + \frac{1}{Y} \frac{d^2 Y}{dy^2} + h^2 = 0$$

$$\frac{1}{X} \frac{d^2 X}{dx^2} + h^2 = -\frac{1}{Y} \frac{d^2 Y}{dy^2} \quad (3.17)$$

ifadesi elde edilir.

Bu eşitliğin sol tarafı sadece x' in bir fonksiyonu ve sağ tarafı da sadece y' nin bir fonksiyonudur. Eşitliğin bütün x, y değerleri için geçerli olması için her iki tarafın bir sabite eşit olmasıyla mümkündür. A bir sabit olmak üzere,

$$\frac{1}{X} \frac{d^2 X}{dx^2} + h^2 = A^2 \text{ ise}$$

$$\frac{1}{Y} \frac{d^2 Y}{dy^2} = -A^2 \text{ olur. Bu durumda } \frac{d^2 X}{dx^2} + (h^2 - A^2)X = 0 \text{ elde edilir.}$$

Burada $(h^2 - A^2) = B^2$ olarak ifade edilirse,

$$\frac{d^2 X}{dx^2} + B^2 X = 0 \quad (3.18)$$

olur. Yukarıdaki ikinci dereceden diferansiyel denklemin çözümünden,

$$m^2 + B^2 = 0 \Rightarrow m_{1,2} = \pm jB \text{ olur.}$$

$$X = C_1 \cos Bx + C_2 \sin Bx \quad (3.19)$$

X için çözümü elde edilir.

Benzer biçimde Y için çözüm,

$$\frac{d^2 Y}{dy^2} + A^2 Y = 0 \quad (3.20)$$

$$Y = C_3 \cos Ay + C_4 \sin By \quad (3.21)$$

olarak elde edilir.

Bulunan çözümler $E_z^0(x, y) = X(x)Y(y)$ eşitliğinden

$$E_z^0 = XY = (C_1 \cos Bx + C_2 \sin Bx)(C_3 \cos Ay + C_4 \sin Ay) \quad (3.22)$$

$$E_z = C_1 C_3 \cos Bx \cos Ay + C_1 C_4 \cos Bx \sin Ay + C_2 C_3 \sin Bx \cos Ay + C_2 C_4 \sin Bx \sin Ay$$

Genel çözüm olarak elektrik alanınının z bileşeni için elde edilir.

Genel çözüme sınır koşulları uygulanarak A ve B katsayıları aşağıdaki biçimde elde edilir.

$$E_z^0 = 0 \quad x=0, x=a, y=0 \text{ ve } y=b$$

$$x=0 \text{ için } E_z^0 = C_1 C_3 \cos Ay + C_1 C_4 \sin Ay = 0$$

$$C_1 (C_3 \cos Ay + C_4 \sin Ay) = 0$$

$C_1 = 0$ olması halinde mümkündür. O halde;

$$E_z^0 = C_2 C_3 \sin Bx \cos Ay + C_2 C_4 \sin Bx \sin Ay \text{ olur.}$$

$$y=0 \text{ için } E_z^0 = C_2 C_3 \sin Bx = 0$$

TM modu için $E_z \neq 0, H_z = 0 \Rightarrow B \neq 0$ olmalıdır.

O halde $C_2 = 0$ veya $C_3 = 0$ olmalıdır. $C_2 = 0$ olduğunda $E_z^0 = 0$ olacağından $C_3 = 0$ olmalıdır.

$$E_z^0 = C_2 C_4 \sin Bx \sin Ay \text{ olur. Burada } C_2 C_4 = C \text{ olarak alınırsa,}$$

$E_z^o = C \sin Bx \sin Ay$ biçiminde yazılabilir.

$x = a$ için $E_z = C \sin Ba \sin Ay = 0$

$A \neq 0$ olması gerektiğinden her y değeri için bu eşitliğin sağlanması ancak $\sin Ba = 0 \Rightarrow Ba = m\pi$ $m = 1, 2, 3, \dots$ olması halinde mümkündür.

$B = \frac{m\pi}{a}$ olacağından aşağıdaki ifade bulunur.

$$E_z = C \sin \frac{m\pi}{a} x \sin Ay \quad (3.23)$$

$y = b$ için $C \sin \frac{m\pi}{a} x \sin Ab = 0$ olmalıdır.

Bu eşitliğin tüm x değerlerini sağlaması $\sin Ab = 0 \Rightarrow Ab = n\pi$ $n = 1, 2, 3, \dots$ olması ile mümkündür.

O halde;

$$E_z^o = C \sin \frac{m\pi}{a} x \sin \frac{n\pi}{y} y$$

$$E_z = E_z^o e^{-\gamma z}$$

$$E_z = C \sin \frac{m\pi}{a} x \sin \frac{n\pi}{y} y e^{-\gamma z} \quad (3.24)$$

eşitliği elde edilir.

Buradan da görüleceği gibi m ve n 'nin her değer çifti için dalga kılavuzu içinde bir alan yapısı elde edilir. Buna TM_{mn} modu adı verilir.

Ayrıca Eş. 3.4'de görüldüğü üzere mümkün olan en küçük mertebeden mod TM için TM_{11} modudur.

Yayılm sabiti γ ,

$$h^2 = A^2 + B^2, \quad A = \frac{n\pi}{b}, \quad B = \frac{m\pi}{a}, \quad h^2 = \gamma^2 + \omega^2 \mu \epsilon$$

$$\gamma^2 = h^2 - \omega^2 \mu \epsilon \quad (3.25a)$$

$$\gamma^2 = A^2 + B^2 - \omega^2 \mu \epsilon \quad (3.25b)$$

$$\gamma^2 = \left(\frac{m\pi}{a} \right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b} \right)^2 - \omega^2 \mu \epsilon \quad (3.25c)$$

$$\gamma = \sqrt{\left(\frac{m\pi}{a} \right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b} \right)^2 - \omega^2 \mu \epsilon} \quad (3.25d)$$

olarak bulunur. Dalga kılavuzu içinde dalga yayılımının oluşması için γ 'nın sanal bir sayı (kompleks bir sayı) $\gamma = j\beta$ veya en azından sanal kısmının sıfırdan farklı olması gerekir.

Eğer γ kompleks bir sayı ise,

$$\gamma = j\beta_{mn} = j\sqrt{\omega^2 \mu \epsilon - \left(\frac{m\pi}{a} \right)^2 - \left(\frac{n\pi}{b} \right)^2} \text{ olmalıdır.}$$

Gerçekten de;

i) $\gamma = j\beta_{mn}$ olması halinde alan bileşeni aşağıdaki gibi olur.

$$E_z(x, y, z, t) = \text{Re}\{E_z(x, y, z)e^{j\omega t}\} \quad (3.26)$$

$$E_z(x, y, z, t) = C \sin \frac{m\pi}{a} x \sin \frac{n\pi}{b} y \cos(\omega t - \beta_{mn} z) \quad (3.27)$$

Bu ise pozitif z eksenini doğrultusunda ilerleyen bir dalgayı gösterir.

ii) γ yayılım sabitinin gerçekte olması durumunda, $\gamma = \alpha_{mn}$ olur.

$$E_z(x, y, z, t) = C e^{-\alpha_{mn} z} \sin \frac{m\pi}{a} x \sin \frac{n\pi}{b} y \cos \omega t \quad (3.28)$$

Bu ise z eksenini boyunca $e^{-\alpha_{mn} z}$ faktörü ile zayıflayan bir dalgayı gösterir.

Öte yandan γ yayılım sabitinin kompleks olması için,

$$\omega \mu \epsilon > \left[\left(\frac{m\pi}{a} \right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b} \right)^2 \right] \quad (3.29)$$

koşulunu sağlaması gerekir. Başka bir deyişle dalga kılavuzu içinde dalga yayılımının oluşması için uyarma frekansı ve kılavuzun a,b boyutları Eş. 3.29'daki koşulu sağlamalıdır.

Dalga kılavuzu içinde dalga yayılımının oluşması için mümkün olan en küçük uyarma frekansı ω_c ile gösterilirse Eş. 3.30 grubu elde edilir. Buna bağlı olarak kesim frekansı Eş. 3.31'deki gibidir.

$$\omega_c^2 \mu \epsilon = \left(\frac{m\pi}{a} \right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b} \right)^2 \quad (3.30a)$$

$$\omega_c = \frac{1}{\sqrt{\mu \epsilon}} \sqrt{\left(\frac{m\pi}{a} \right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b} \right)^2} \quad (3.30b)$$

$$fc_{mn} = \frac{1}{2\pi\sqrt{\mu\varepsilon}} \sqrt{\left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2} \quad (3.31)$$

O halde $f > fc_{mn}$ koşulunu sağlayan frekanslar için γ yayılım sabiti kompleks olur.

$$\gamma = j\beta_{mn}$$

$$\beta_{mn} = \sqrt{\omega^2 \mu\varepsilon - \left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 - \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2}$$

$$\beta_{mn} = \omega\sqrt{\mu\varepsilon} \sqrt{1 - \frac{1}{(2\pi f)^2 \sqrt{\mu\varepsilon}} \left[\left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2 \right]} \quad (3.32)$$

Burada,

$$\left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2 = \mu\varepsilon(2\pi fc_{mn})^2$$

olduğundan faz sabiti β_{mn} aşağıdaki gibi elde edilir.

$$\beta_{mn} = \omega\sqrt{\mu\varepsilon} \sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2} \quad (3.33)$$

Dalga yayılımının hızı $Vp_{mn} = \frac{\omega}{\beta_{mn}}$ bağıntısı ile verilir.

$$V_{p_{mn}} = \frac{1}{\sqrt{\mu\varepsilon}} = \frac{V_p}{\sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2}} \quad (3.34)$$

Burada V_p aynı ortamda yayılan bir düzlemsel dalganın faz hızıdır. (Elektriksel özellikleri μ, ε olan ortam) $f > fc_{mn}$ için $V_{p_{mn}} = V_p$ ifadesi geçerlidir.

Dalga kılavuzu içindeki TM_{mn} modunun dalga boyu, aşağıdaki bağıntı ile verilir.

$$\lambda_{mn} = \frac{V_{p_{mn}}}{f} \Rightarrow \lambda_{mn} = \frac{\lambda}{\sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2}} \quad (3.35)$$

Burada λ aynı ortamda yayılan bir düzgün düzlemsel dalganın dalga boyudur.

Bu durumda E_z olan bileşeni, Eş. 3.36'daki bağıntıyla verilir.

$$E_z = C \sin\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \sin\left(\frac{n\pi}{b}y\right) e^{-j\beta_{mn}z} \quad (3.36)$$

$$H_x = \frac{j\omega\varepsilon}{h^2} \frac{\partial E_z}{\partial y} - \frac{\gamma}{h^2} \frac{\partial H_z}{\partial x} \quad \text{ve TM modu için } H_z = 0 \text{ olduğundan;}$$

$$H_x = \frac{j\omega\varepsilon}{h^2} \frac{\partial E_z}{\partial y} \quad \text{ve} \quad \frac{\partial E_z}{\partial y} = C \frac{n\pi}{b} \sin\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \cos\left(\frac{n\pi}{b}y\right) e^{-j\beta_{mn}z} \quad \text{şeklindedir.}$$

Ayrıca $h^2 = A^2 + B^2 = \left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2$ olduğundan aşağıdaki ifade bulunur.

$$H_x = \frac{j\omega \left(\frac{n\pi}{b}\right)}{\left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2} C \sin\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \cos\left(\frac{n\pi}{b}y\right) e^{-j\beta_{mn}z} \quad (3.37a)$$

Benzer şekilde diğer bileşenler de elde edilir.

$$E_y = \frac{-j\beta_{mn} \left(\frac{n\pi}{b}\right)}{\left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2} C \sin\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \cos\left(\frac{n\pi}{b}y\right) e^{-j\beta_{mn}z} \quad (3.37b)$$

$$E_x = \frac{-j\beta_{mn} \left(\frac{m\pi}{a}\right)}{\left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2} C \cos\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \sin\left(\frac{n\pi}{b}y\right) e^{-j\beta_{mn}z} \quad (3.37c)$$

$$H_y = \frac{-j\omega \left(\frac{m\pi}{a}\right)}{\left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2} C \cos\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \sin\left(\frac{n\pi}{b}y\right) e^{-j\beta_{mn}z} \quad (3.37d)$$

Bu eşitliklerden görüleceği üzere;

$\frac{E_x}{H_y} = \frac{\beta_{mn}}{\omega\epsilon}$ ve $\beta_{mn} = \omega\sqrt{\mu\epsilon} \sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2}$ olduğundan aşağıdaki ifade bulunur.

$$\frac{E_x}{H_y} = \sqrt{\frac{\mu}{\epsilon}} \sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2} = \eta_0 \sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2} \quad (3.38a)$$

Bura η_0 , elektriksel özellikleri ε, μ olan sınırsız bir ortamda yayılan bir düzlemsel dalganın dalga empedansıdır.

Benzer şekilde;

$$\frac{E_y}{H_x} = -\frac{\beta_{mn}}{\omega\varepsilon} = -\sqrt{\frac{\mu}{\varepsilon}} \sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2} \quad (3.38b)$$

elde edilir.

TM_{mn} modunun dalga empedansı, Eş. 3.39'daki gibidir.

$$\eta_{TM_{mn}} = \sqrt{\frac{\mu}{\varepsilon}} \sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2} \quad \text{veya} \quad (3.39a)$$

$$\eta_{TM_{mn}} = \eta_0 \sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2} \quad (3.39b)$$

3.2.2. TE (enine elektrik) modlar

Manyetik alana ait dalga denklemi,

$$\frac{\partial^2 H_z}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 H_z}{\partial y^2} + \gamma^2 H_z = -\omega^2 \mu \varepsilon H_z \quad (3.40)$$

biçiminde verilir. Enine manyetik (TM) moduna benzer biçimde alanlara ait ifadeler elde edilir.

$$H_z(x, y, z) = H_z^0(x, y)e^{-\gamma z} \quad (3.41)$$

$$H_z^0(x, y) = X(x)Y(y) \Rightarrow H_z(x, y, z) = X(x)Y(y)e^{-\gamma z} \quad (3.42)$$

$$H_z^0 = (C_1 \cos Bx + C_2 \sin Bx)(C_3 \cos Ay + C_4 \sin Ay) \quad (3.43)$$

$$E_x = -\frac{j\omega\mu}{h^2} \frac{\partial H_z}{\partial y} - \frac{\gamma}{h^2} \frac{\partial E_z}{\partial x} \quad (3.44)$$

$$E_y = \frac{j\omega\mu}{h^2} \frac{\partial H_z}{\partial x} - \frac{\gamma}{h^2} \frac{\partial E_z}{\partial y} \quad (3.45)$$

$$h^2 = \gamma^2 + \omega^2 \mu \epsilon \quad (3.46)$$

TE modu için $E_z = 0$ olacağından Eş.3.47 ve Eş. 3.48 elde edilir.

$$E_x = -\frac{j\omega\mu}{h^2} \frac{\partial H_z}{\partial y} \quad (3.47a)$$

$$E_y = \frac{j\omega\mu}{h^2} \frac{\partial H_z}{\partial x} \quad (3.47b)$$

$$H_z = (C_1 \cos Bx + C_2 \sin Bx)(C_3 \cos Ay + C_4 \sin Ay)e^{-\gamma z} \quad (3.48a)$$

$$\frac{\partial H_z}{\partial y} = (C_1 \cos Bx + C_2 \sin Bx)(-C_3 A \sin Ay + C_4 A \cos Ay)e^{-\gamma z} \quad (3.48b)$$

$$\frac{\partial H_z}{\partial x} = (-C_1 B \sin Bx + C_2 B \cos Bx)(C_3 \cos Ay + C_4 \sin Ay)e^{-\gamma z} \quad (3.48c)$$

Sınır koşulları;

$$E_x|_{y=0} = 0 \quad E_x|_{y=b} = 0 \quad E_y|_{x=0} = 0 \quad E_y|_{x=a} = 0 \text{ şeklindedir.}$$

$$E_y = \frac{j\omega\mu}{h^2} (-C_1 B \sin Bx + C_2 B \cos Bx)(C_3 \cos Ay + C_4 \sin Ay)e^{-\gamma z} \quad (3.49)$$

Eş. 3.49'da sınır koşullarından $x=0$ konulursa Eş. 3.50 bulunur.

$$\frac{j\omega\mu}{h^2} C_2 B (C_3 \cos Ay + C_4 \sin Ay) e^{-\gamma z} = 0 \quad (3.50)$$

Buradan da $B \neq 0$ olması gerektiğinden $C_2 = 0$ elde edilir.

$$H_z = (C_1 \cos Bx)(C_3 \cos Ay + C_4 \sin Ay)e^{-\gamma z} \quad (3.51)$$

$$\frac{\partial H_z}{\partial y} = (C_1 \cos Bx)(-C_3 A \cos Ay + C_4 A \sin Ay)e^{-\gamma z} \quad (3.52)$$

$$E_x = -\frac{j\omega\mu}{h^2} (C_1 \cos Bx)(-C_3 A \sin Ay + C_4 A \cos Ay)e^{-\gamma z} \quad (3.53)$$

$$y = 0 \text{ sınır koşulu için } -\frac{j\omega\mu}{h^2} (C_1 \cos Bx) C_4 A = 0$$

$C_1 \neq 0$ ve $A \neq 0$ olması gerektiğinden $C_4 = 0$ olmalı.

O halde ;

$$H_z = C \cos Bx \cos Ay e^{-\gamma z} \quad C = C_1 C_3$$

$$\frac{\partial H_z}{\partial x} = -C B \sin Bx \cos Ay e^{-\gamma z} \quad (3.54a)$$

$$E_y = \frac{j\omega\mu}{h^2} \left(-C \frac{m\pi}{a}\right) \sin \frac{m\pi}{a} x \cos \frac{n\pi}{b} y e^{-\gamma z} \quad (3.54b)$$

$$x=a \text{ sınır koşulu için } \frac{j\omega\mu}{h^2}(-CB)\sin Ba \cos Aye^{-\gamma z} = 0$$

$B \neq 0$ olması gerektiğinden $\sin Ba = 0$ olmalıdır.

$$Ba = m\pi \quad m=1,2,3,\dots \quad B = \frac{m\pi}{a}$$

$$H_z = C \cos\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \cos Aye^{-\gamma z} \quad (3.55a)$$

$$\frac{\partial H_z}{\partial y} = -CA \cos\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \sin Aye^{-\gamma z} \quad (3.55b)$$

$$E_x = \frac{j\omega\mu}{h^2} \left(C \frac{n\pi}{b}\right) \cos\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \sin \frac{n\pi}{b} ye^{-\gamma z} \quad (3.55c)$$

$$y=b \text{ sınır koşulu için } \frac{j\omega\mu}{h^2}(CA)\cos\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \sin Ab e^{-\gamma z} = 0$$

$A \neq 0, C \neq 0 \Rightarrow \sin Ab = 0$ olması gerektiğinden $Ab = n\pi, n = 1,2,3\dots$

$$A = \frac{n\pi}{b}$$

$$H_z = C \cos\left(\frac{m\pi}{a}x\right) e^{-\gamma z} \cos\left(\frac{n\pi}{b}y\right) e^{-\gamma z} \quad (3.56)$$

Dalga kılavuzu içinde dalga yayılımının oluşması için γ yayılım sabitinin kompleks veya en azından sanal kısmının sıfırdan farklı olması gerekir.

$h^2 = \gamma^2 + \omega^2\mu \in$ ifadesi aşağıdaki şekle dönüştürülebilir.

$h^2 = A^2 + B^2$ Burada $A = \frac{n\pi}{b}$, $B = \frac{m\pi}{a}$. Böylece ;

$$\gamma = \sqrt{\left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2 - \omega^2 \mu \epsilon} \quad (3.57)$$

elde edilir.

γ 'nin kompleks olması için, $\omega^2 \mu \epsilon > \left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2$ koşulunun sağlanması gerekir. Bu koşulu sağlayan en küçük uyarma frekansı ω_c ve kesim frekansı f_c aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

$$\omega^2 \mu \epsilon = \left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2 \quad (3.58)$$

$$f_{c_{mn}} = \frac{1}{2\pi\sqrt{\mu \epsilon}} \sqrt{\left(\frac{m\pi}{a}\right)^2 + \left(\frac{n\pi}{b}\right)^2} \quad (3.59)$$

TM modunda mümkün olan en küçük mertebeden mod TM_{11} 'dir.

Öte yandan

$$H_z = C \cos\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \cos\left(\frac{n\pi}{b}y\right) e^{-\gamma z} \quad (3.60)$$

eşitliğinden görüleceği üzere TE modunda $m=0$, $n=0$ müsaade edilebilir değerlerdir. Her ne kadar TE_{00} matematiksel olarak geçerli bir çözüm ise de ; bu durumda $H_z = Ce^{-\gamma z}$ ve dolayısıyla $E_x = 0$, $E_y = 0$, $H_x = 0$ ve $H_y = 0$ olur. Bu ise fiziksel bir mod değildir. O halde TE modunda mümkün olan en küçük mertebeden mod TE_{01} veya TE_{10} modu olur. Bu da dalga kılavuzunun arakesit boyutlarına bağlıdır.

$b < a$ olduğu kabul edilirse;

TE₀₁ modu için kesim frekansı :

$$fc_{01} = \frac{1}{2\pi\sqrt{\mu\epsilon}} \sqrt{\left(\frac{\pi}{b}\right)^2} = \frac{Vp}{2b} \quad (3.61)$$

TE₁₀ modu için kesim frekansı:

$$fc_{10} = \frac{1}{2\pi\sqrt{\mu\epsilon}} \sqrt{\left(\frac{\pi}{a}\right)^2} = \frac{Vp}{2a} \quad (3.62)$$

$b < a$ için $fc_{01} > fc_{10}$ olur. O halde en küçük mertebeden mod TE₁₀'dır.

$$H_z = C \cos\left(\frac{m\pi}{a}x\right) \cos\left(\frac{n\pi}{b}y\right) e^{-\beta_{mn}z} \quad (3.63)$$

Buradan empedans aşağıdaki gibi elde edilir.

$$\eta_{TE_{mn}} = \frac{E_x}{H_y} = \frac{\sqrt{\frac{\mu}{\epsilon}}}{\sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2}} = \frac{\eta_0}{\sqrt{1 - \left(\frac{fc_{mn}}{f}\right)^2}} \quad (3.64)$$

4. DALGA KILAVUZLARI İÇİN SKALER İFADELER

Dalga kılavuzları için skaler ifadeler elde edilirken sınır değer problemlerinin bir sınıfı olan karakteristik denklem problemleri kullanılacaktır. Karakteristik denklem problemlerinde hem diferansiyel denklemler hem de sınır koşulları homojendir. Fiziksel bakış açısıyla karakteristik denklem problemlerinde kaynak yoktur denilebilir. Genel karakteristik denklem formu, aşağıdaki eşitlikle gösterilebilir [7].

$$[A]\{\phi\} - \lambda[B]\{\phi\} = 0 \quad (4.1)$$

$[A]$ ve $[B]$ bilinen matrisler, λ ve $\{\phi\}$ bulunması gereken değerlerdir. Çözümde kullanılan yol; λ için sistemi tekil yapan değerleri bulmaktır. Başka bir deyişle $|A - \lambda B|$ determinatını 0 yapan λ değerleri bulunmalıdır. Bu tip denklemlerde λ değerleri öz değerler, $\{\phi\}$ ise öz vektörler olarak adlandırılır.

4.1 Homojen Dalga Kılavuzları

Sonlu elemanlar metodunun, içi boş dalga kılavuzlarına veya homojen izotropik maddelerle doldurulmuş kılavuzlara uygulanması 1960'lı yılların sonlarına doğrudur ve elektromanyetikte ilk uygulamaları olarak kabul edilir. Boş dalga kılavuzlarının seçilmesi basit yapıda olmalarından ve mikrodalga mühendisliğinde öneminin büyük olmasındandır [8].

Homojen kılavuzlarda iki tip modun bulunduğu önceki bölümde belirtilmişti. Buna göre E_z ve H_z' in homojen Helmholtz denklemini sağladığı gösterilebilir.

$$\frac{\partial^2 \Phi}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 \Phi}{\partial y^2} + k_c^2 \Phi = 0 \quad (4.2)$$

Burada Φ TE modu için H_z , TM modu için E_z değerine karşılık gelen ve saptanması gereken alan yoğunluk miktarıdır. $k_c^2 = \omega^2 \epsilon - \mu - \beta^2$ ise kesimdeki dalga sayısıdır.

TM modu için homojen Dirichlet sınır koşulları dalga kılavuzu duvarında sağlanır.

$$\phi = 0 \quad \Gamma \quad de \quad (4.3)$$

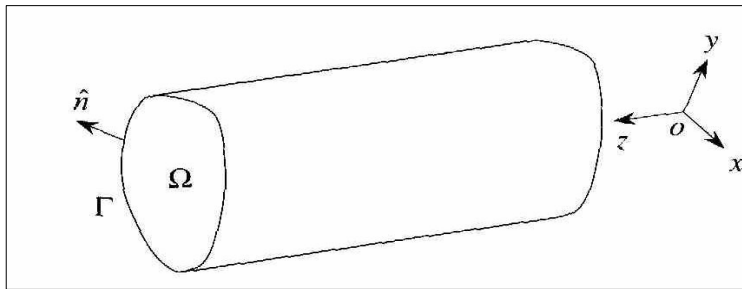
TE modu için ise homojen Neumann sınır koşulları dalga kılavuzu duvarında sağlanır.

$$\frac{\partial \phi}{\partial n} = 0 \quad \Gamma \quad de \quad (4.4)$$

Problem için kullanılacak fonksiyon, Ω kılavuzun kesit yüzey alanını göstermek üzere aşağıdaki gibidir.

$$F(\Phi) = \frac{1}{2} \iint \left[\frac{\partial^2 \Phi}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 \Phi}{\partial y^2} - k_c^2 \Phi^2 \right] d\Omega \quad (4.5)$$

Homojen olarak doldurulmuş dalga kılavuzu Şekil 4.1'de gösterilmiştir.

Şekil 4.1. Homojen olarak doldurulmuş dalga kılavuzu

Sistem eşitliklerinin çözümü Eş. 4.6 ile mümkündür [9].

$$[K]\{\phi\} = \{0\} \quad (4.6)$$

Bölüm 2 ' de potansiyel için elde edilen eşitlikler ϕ için düzenlenebilir.

$$\phi^e(x, y) = a^e + b^e x + c^e y \quad (4.7a)$$

$$\phi_1^e = a^e + b^e x_1^e + c^e y_1^e \quad (4.7b)$$

$$\phi_2^e = a^e + b^e x_2^e + c^e y_2^e \quad (4.7c)$$

$$\phi_3^e = a^e + b^e x_3^e + c^e y_3^e \quad (4.7d)$$

Burada üst indis e, eleman sayısını ifade etmektedir.

Eş. 4.7 genel olarak aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

$$\phi^e(x, y) = \sum_{j=1}^3 \alpha_j^e \phi_j^e \quad (4.8)$$

Burada α_j^e şekil fonksiyonlarıdır ve

$$\alpha_j^e(x, y) = \frac{1}{2\Delta^e} (a_j^e e + b_j^e x + c_j^e y) \quad j=1,2,3 \quad (4.9)$$

biçiminde ifade edilir. Ayrıca a_j^e, b_j^e, c_j^e de j değerleri için

$$a_1^e = x_2^e y_3^e - y_2^e x_3^e \quad b_1^e = y_2^e - y_3^e \quad c_1^e = x_3^e - x_2^e \quad (4.10a)$$

$$a_2^e = x_3^e y_1^e - y_3^e x_1^e \quad b_2^e = y_3^e - y_1^e \quad c_2^e = x_1^e - x_3^e \quad (4.10b)$$

$$a_3^e = x_1^e y_2^e - y_1^e x_2^e \quad b_3^e = y_1^e - y_2^e \quad c_3^e = x_2^e - x_1^e \quad (4.10c)$$

olarak elde edilir.

$$\text{Burada } \Delta^e = \frac{1}{2} \begin{vmatrix} 1 & x_1^e & y_1^e \\ 1 & x_2^e & y_2^e \\ 1 & x_3^e & y_3^e \end{vmatrix} = \frac{1}{2} (b_1^e c_2^e - b_2^e c_1^e) \quad \text{e. elemanın alanını}$$

göstermektedir.

K matrisi, eleman matrislerinin birleştirilmesiyle oluşur. Her bir eleman için K matrisi $[K^e]$ ile ifade edilebilir ve aşağıdaki formdadır.

$$K_{ij}^e = \iint_{\Omega^e} \left(\frac{\partial \alpha_i^e}{\partial x} \frac{\partial \alpha_j^e}{\partial x} + \frac{\partial \alpha_i^e}{\partial y} \frac{\partial \alpha_j^e}{\partial y} - k_c^2 \alpha_i^e \alpha_j^e \right) d\Omega \quad (4.11)$$

Bilinmeyen k_c olduğundan eşitlik basitleştirilerek 2 parça halinde yazılabilir

$$K_{ij}^e = A_{ij}^e - k_c^2 B_{ij}^e \quad (4.12)$$

$$A_{ij}^e = \iint_{\Omega^e} \left(\frac{\partial \alpha_i^e}{\partial x} \frac{\partial \alpha_j^e}{\partial x} + \frac{\partial \alpha_i^e}{\partial y} \frac{\partial \alpha_j^e}{\partial y} \right) d\Omega \quad (4.13)$$

$$B_{ij}^e = \iint_{\Omega^e} \alpha_i^e \alpha_j^e d\Omega \quad (4.14)$$

Düzenlemeler yapıldığında Eş. 4.1'e uygun yapıda bir eşitlik elde edilir.

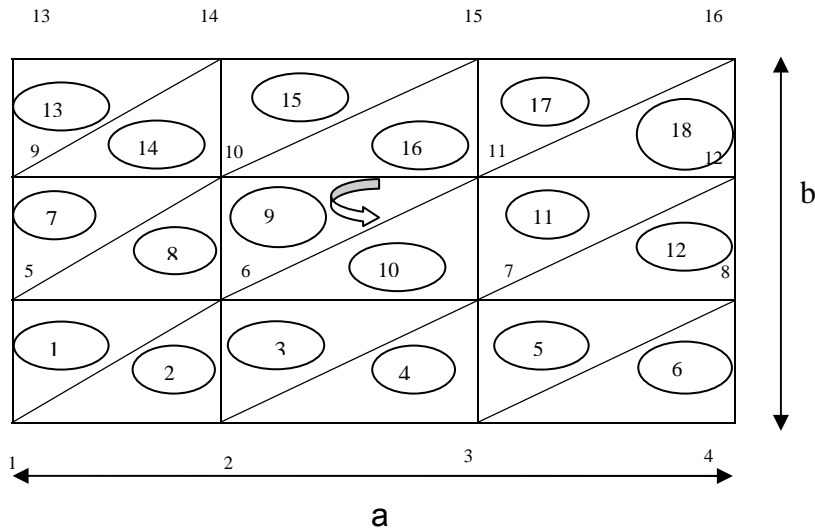
$$[A]\{\phi\} = k_c^2 [B]\{\phi\} \quad (4.15)$$

Eş. 4.15'deki matrisler , bölüm 2' deki matrislerle karşılaştırıldığında A matrisi C matrisi ile aynıdır. B matrisi eleman bazında hesaplanınca, S alanı göstermek üzere aşağıdaki gibi basit bir ifadeye dönüşür.

$$B_{ij}^e = \begin{cases} S/12, & i \neq j \\ S/6, & i = j \end{cases} \quad (4.16)$$

Aşağıdaki şekilde homojen dikdörtgen kılavuzun x yönünde 3 birim, y yönünde 3 birime; toplam 18 elemana ayrılması gösterilmiştir. Buna bağlı olarak her eleman için noktalar tespit edilmiştir.

Kullanılan bilgisayar programı ile (Program I) alanın bölümlendirilmesi ve koordinatların belirlenmesi otomatik yapılarak, yukarıdaki matrisler hesaplatılmıştır. Buna göre homojen bir kılavuz için kesimdeki dalga sayısı bulunabilmektedir.

Şekil 4.2. 18 elemana ayrılmış dikdörtgen dalga kılavuzu

Şekil 4.2'deki eleman bazında nokta numaralandırılması, ok yönüne göre yapılmaktadır. Örneğin 1. eleman ele alınırsa lokal numaralandırma 1 - 2- 3' e karşılık, global numaralandırma 1- 5- 6 şeklindedir.

Eleman sayısının ve nokta sayısının hesaplanabilmesi için x ve yönündeki bölme sayısını bilmek yeterlidir.

Buna göre, bölme sayılarının çarpımının iki katı eleman sayısını; bölme sayılarının birer fazlaları ile çarpımları, toplam nokta sayısını vermektedir.

Çizelge 4.1'de yukarıda anlatılanlara göre eleman – nokta bağlantısı verilmiştir. Çizelge 4.2'de TM_{11} modunda kare dalga kılavuzu için eleman sayısı artırılarak kesimdeki en küçük dalga sayısı SEM ile hesaplanıp, analitik değere göre hata değeri incelenmiştir. Kare dalga kılavuzu için yapılan işlemler dikdörtgen kılavuz için Çizelge 4.3'de tekrarlanmıştır. Eleman sayısı arttıkça analitik değerler ile SEM değerleri arasındaki hata oranının azaldığı belirlenerek, dikdörtgen kılavuz için x yönündeki bölme sayısı 40, y yönündeki bölme sayısı 20 alınarak çeşitli modlar için kesimdeki dalga sayısı hesaplanmıştır ve Çizelge 4.4'de elde edilen değerler gösterilmiştir.

Çizelge 4.1. Eleman - nokta bağlantısı

Eleman	Lokal			Eleman	Lokal		
	1	2	3		1	2	3
1	1	6	5	14	9	10	14
2	1	2	6	15	10	15	14
3	2	7	6	16	10	11	15
4	2	3	7	17	11	16	15
5	3	8	7	18	11	12	16
6	3	4	8				
7	5	10	9				
8	5	6	10				
9	6	11	10				
10	6	7	11				
11	7	12	11				
12	7	8	12				
13	9	14	13				

Çizelge 4.2 Kare dalga kılavuzu için TM_{11} modunda en küçük dalga sayısı ($b=a$) analitik değer : 4,4429

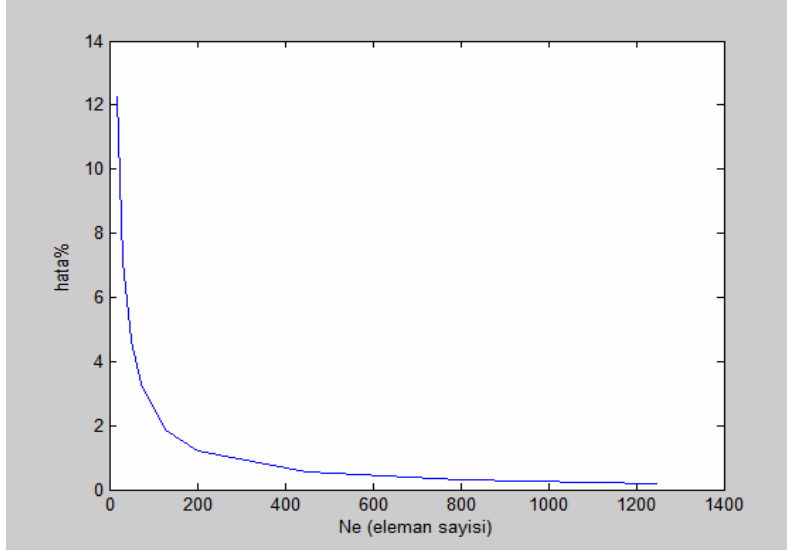
N_x	N_y	N_e	N_p	SEM $k_c.a$	%hata
3	3	18	16	4,9877	12,2623
4	4	32	25	4,7599	7,1359
5	5	50	36	4,6501	4,6631
6	6	72	49	4,5887	3,2823
8	8	128	81	4,5262	1,8755
10	10	200	121	4,4967	1,2105
15	15	450	256	4,4670	0,5431
20	20	800	441	4,4565	0,3066
25	25	1250	676	4,4516	0,1966

Çizelge 4.3. Dikdörtgen dalga kılavuzu için en küçük dalga sayısı ($b=2a$) analitik değer : 3,5124

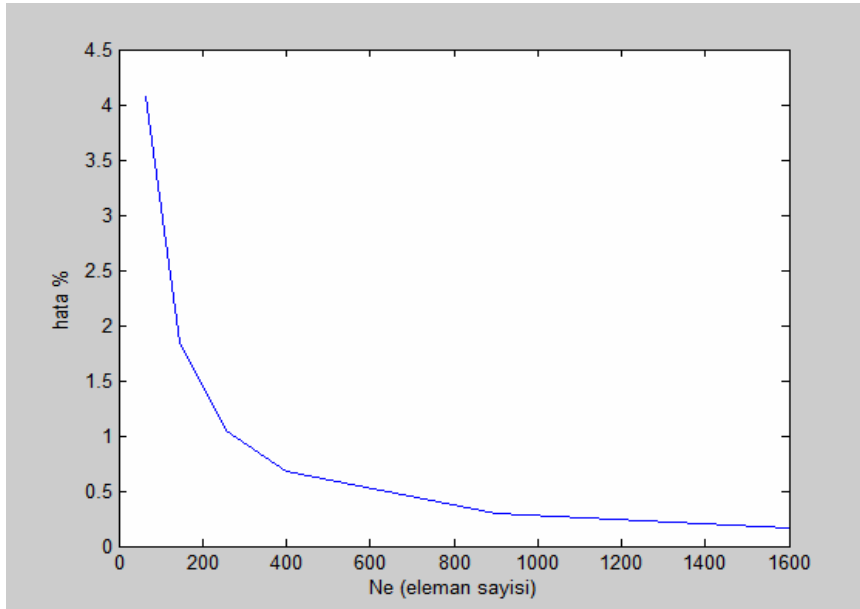
N_x	N_y	N_e	N_p	$k_c.a$	%hata
4	8	64	45	3,65557	4,0784
6	12	144	91	3,5772	1,8446
8	16	256	153	3,5491	1,0457
10	20	400	231	3,5360	0,6721
15	30	900	496	3,5229	0,3
20	40	1600	861	3,5183	0,1691

Burada, N_x x yönündeki bölme sayısını, N_y y yönündeki nokta sayısını, N_p toplam nokta sayısını, k_c kesimdeki dalga sayısını, a dikdörtgenin uzun kenarını, % hata analitik değerle hesaplanan $k_c.a$ değeri arasındaki hata oranını ifade etmektedir.

Aşağıdaki şekillerde kare ve dikdörtgen kılavuzlar için eleman sayısına bağlı olarak hatanın değişim yüzdesi verilmiştir.

Şekil 4.3. Kare dalga kılavuzu için eleman sayısı – % hata grafiği

Şekil 4.4. Dikdörtgen dalga kılavuzu için eleman sayısı – % hata grafiği

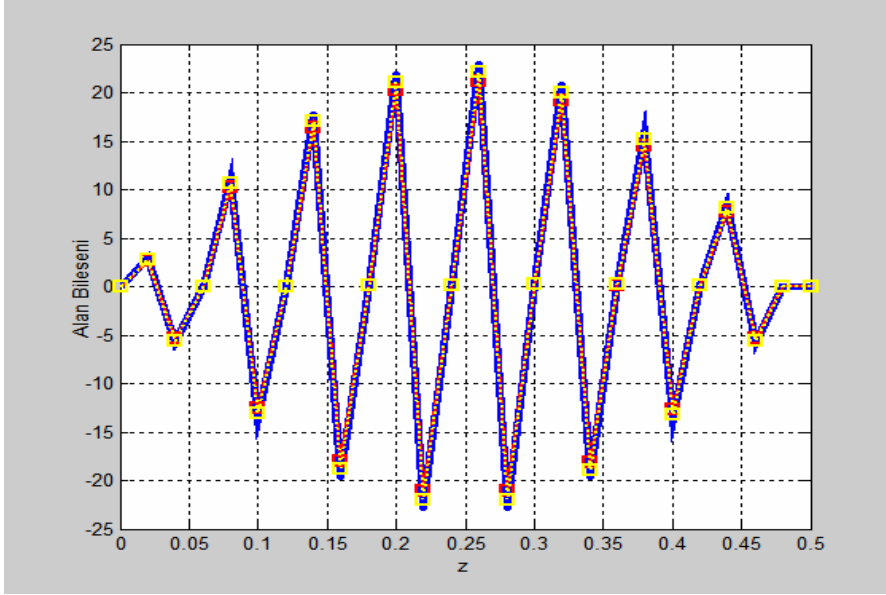
Çizelge 4.4. Dikdörtgen dalga kılavuzu için çeşitli modlarda en küçük dalga sayısı. x yönündeki bölme sayısı=40, y yönündeki bölme sayısı=20, $a=2b$, eleman sayısı =1600

Mod	Analitik $k_c.a$	SEM $k_c.a$	%hata
TE ₁₀	3,1416	3,1424	0,0256
TE ₂₀	6,2832	6,2896	0,1025
TE ₃₀	9,4248	9,4466	0,2311
TE ₀₁	6,2832	6,2896	0,1025
TE ₁₁	7,0248	7,0367	0,1691
TE ₂₁	8,858	8,9130	0,3069
TE ₃₁	11,3272	11,3808	0,4731
TE ₀₂	12,5664	12,6179	0,4104
TM ₁₁	7,027	7,0367	0,1691
TM ₁₂	12,9531	3,0157	0,4834
TM ₂₁	8,858	8,9130	0,3069
TM ₂₂	14,0496	14,1438	0,6705
TM ₂₃	19,8692	20,0921	1,1222
TM ₃₂	15,7080	15,8087	0,6414

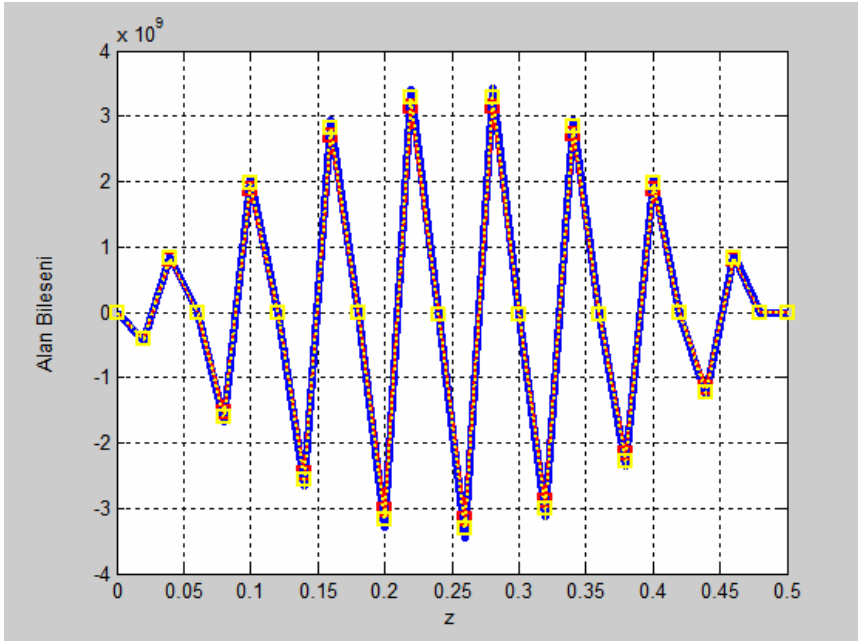
Aşağıdaki şekillerde $a=4$, $b=8$ için homojen dalga kılavuzunda alan grafikleri z değerine bağımlı olarak verilmiştir. Alan bileşenleri, Eş. 3.37- 3.55 ifadeleri kullanılarak hesaplanmıştır. $\gamma = \alpha + j\beta$ yayılım sabitinde α değeri 0 kabul edilip işlemler gerçekleştirilmiştir. Her iki mod için de $m=1$ $n=1$ olarak belirlenerek kesim frekansından büyük frekans değerlerine göre grafikler elde edilmiştir.

Buna göre Şekil 4.5 ve 4.6'da TM₁₁ modu için 10 GHz'de, Şekil 4.7 ve 4.8 için ise TE₁₁ modu için 5GHz'de alan bileşenlerinin normalize edilmiş değerleri gösterilmiştir. Ayrıca grafiklerin üzerinde noktalarla işaretlenmiş değerler SEM ile elde edilen sonuçlardır.

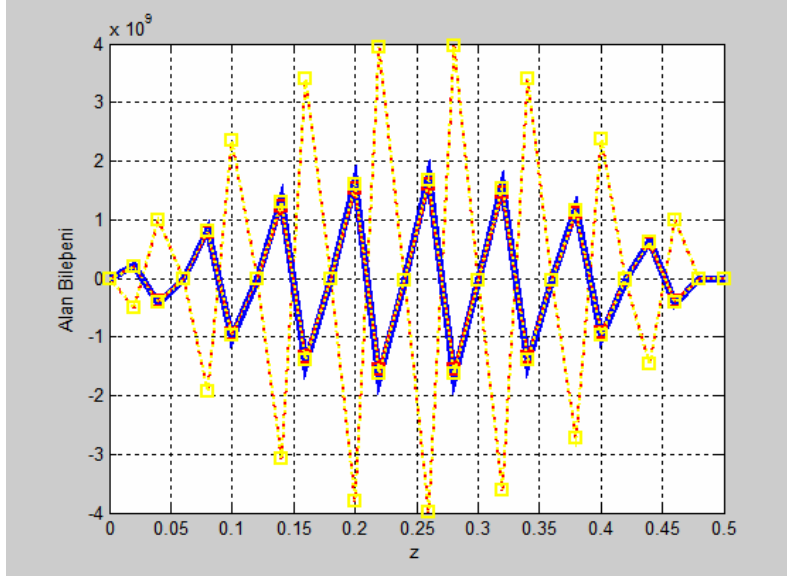
Buna göre, SEM ile eleman sayısı artırıldıkça elde edilen elektrik ve manyetik alan değerlerinin analitik değerlere yakınsadığı gözlemlenmiştir.

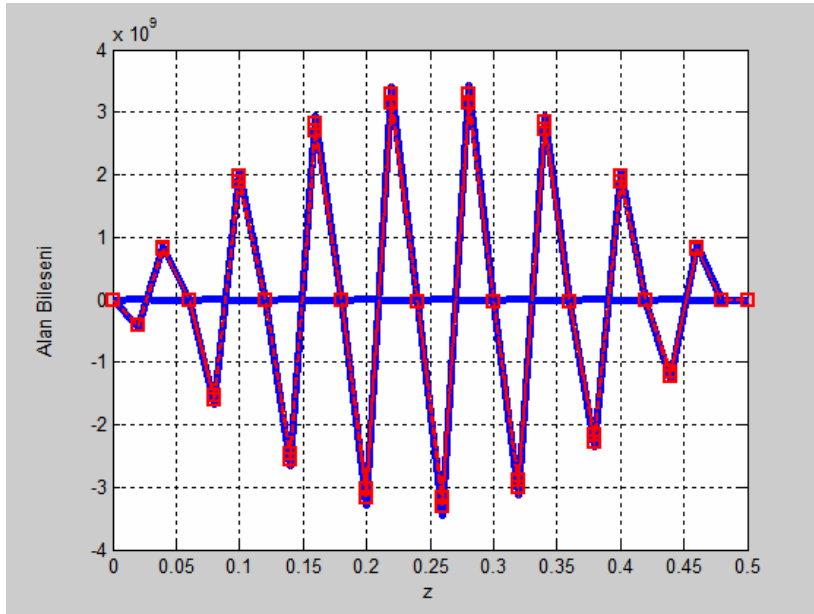
Şekil 4.5. TM_{11} modu için 10 GHz için eleman sayısına bağlı olarak elde edilen elektrik alan (x bileşeni) grafiği

Şekil 4.6. TM_{11} modu için 10 GHz için eleman sayısına bağlı olarak elde edilen manyetik alan (x bileşeni) grafiği

Şekil 4.7. TE₁₁ modu için 5 GHz için eleman sayısına bağlı olarak elde edilen elektrik alan (x bileşeni) grafiği

Şekil 4.8. TE₁₁ modu için 5 GHz için eleman sayısına bağlı olarak elde edilen manyetik alan (x bileşeni) grafiği

4.2 Homojen Olmayan Dalga Kılavuzları

Dalga kılavuzu homojen olmayan biçimde veya kısmen dielektrik maddelerle doldurulduğunda saf TM veya TE modları bulunmayacağından E_z ve H_z alan bileşenleri aynı anda bulunabilirler [10]. Bu nedenle yayılım modları doğada hibrittir. Bu durumda alanlar Maxwell denklemlerini yine doğrular.(4.11-4.16)

3. bölümde γ için verilen denklem grubu, aşağıda $\gamma = jB$ için tekrarlanmıştır.

$$\frac{\partial E_z}{\partial y} = -j\beta E_y - j\omega\mu H_x \quad (4.17)$$

$$\frac{\partial E_z}{\partial x} = -j\beta E_x + j\omega\mu H_y \quad (4.18)$$

$$\frac{\partial E_y}{\partial x} - \frac{\partial E_x}{\partial y} = -j\omega\mu H_z \quad (4.19)$$

$$\frac{\partial H_z}{\partial y} = -j\beta H_y + j\omega \epsilon E_x \quad (4.20)$$

$$\frac{\partial H_z}{\partial x} = -j\beta H_x - j\omega \epsilon E_y \quad (4.21)$$

$$\frac{\partial H_y}{\partial x} - \frac{\partial H_x}{\partial y} = -j\omega \epsilon E_z \quad (4.22)$$

Alanların tamamının elde edilmesi sınır koşullarını sağlayan E_z ve H_z bileşenlerini bulmakla mümkündür. Sınır koşulları;

TM için $\phi = E_z$, ϕ homojen Dirichlet sınır koşullarını kılavuz duvarında sağlar.(Γ' de $\phi = 0$ dir.)

TE için $\phi = H_z$, ϕ homojen Neumann sınır koşullarını kılavuz duvarında sağlar.(Γ' de $\frac{\partial \phi}{\partial n} = 0$ dir.)

E_z ve H_z 'e ait diferansiyel denklemlerin elde edilmesi için dalga denklemi kullanılabilir.

$$\nabla_x \left(\frac{1}{\mu} \nabla_x E \right) - \omega^2 \epsilon E = -j\omega J \quad (4.23)$$

Bu eşitliğin z bileşeni alındığında 4.24 no'lu ifade elde edilir.

$$-\frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{1}{\mu} \frac{\partial E_z}{\partial x} \right) - \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{1}{\mu} \frac{\partial E_z}{\partial y} \right) - j\beta \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{1}{\mu} E_z \right) - j\beta \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{1}{\mu} E_y \right) - \omega^2 \epsilon E_z = 0 \quad (4.24)$$

Eş. 4.18 ve Eş. 4.20 'de H_y , Eş. 4.17 ve Eş. 4.21'de H_x çıkarılırsa Eş. 4.25 ve Eş. 4.26 elde edilir.

$$E_x = -\frac{j}{k_c^2} \left(\beta \frac{\partial E_z}{\partial x} + \omega \mu \frac{\partial H_z}{\partial y} \right) \quad (4.25)$$

$$E_y = -\frac{j}{k_c^2} \left(\beta \frac{\partial E_z}{\partial y} - \omega \mu \frac{\partial H_z}{\partial x} \right) \quad (4.26)$$

Eş. 4.25 ve Eş. 4.26, Eş. 4.24' de yerine konulup bazı düzenlemeler yapıldığında Eş. 4.27 ve aynı mantıkla eşitlik çifti olan Eş. 4.28 elde edilir.

$$-\frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\epsilon}{k_c^2} \frac{\partial E_z}{\partial x} \right) - \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\epsilon}{k_c^2} \frac{\partial E_z}{\partial y} \right) - \frac{k_z}{\omega} \left[\frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{1}{k_c^2} \frac{\partial H_z}{\partial y} \right) - \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{1}{k_c^2} \frac{\partial H_z}{\partial x} \right) \right] - \epsilon E_z = 0$$

$$-\frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\mu}{k_c^2} \frac{\partial H_z}{\partial x} \right) - \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\mu}{k_c^2} \frac{\partial H_z}{\partial y} \right) + \frac{k_z}{\omega} \left[\frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{1}{k_c^2} \frac{\partial E_z}{\partial y} \right) - \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{1}{k_c^2} \frac{\partial E_z}{\partial x} \right) \right] - \mu H_z = 0$$

Eş. 4.27 ve Eş. 4.28'nin yukarıda belirtilen sınır koşullarına göre çözülmesi gerekmektedir.

E_z ve H_z alanları arasındaki bağlantı, k_c parametresinin konuma bağlı değişken olmasından kaynaklanmaktadır.

Eş. 4.27 ve Eş. 4.28 ifadeleri sonlu elemanlar yöntemiyle çözüme uygun olabilecek şekilde aşağıdaki gibi ifade edilebilir [11].

$$(T - M)\phi = 0 \quad (4.29)$$

Eş. 4.29'daki T ve M ifadeleri matris biçiminde aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

$$T = \begin{bmatrix} -\frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\epsilon}{k_c^2} \frac{\partial}{\partial x} \right) - \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\epsilon}{k_c^2} \frac{\partial}{\partial y} \right) & \frac{k_c}{\omega} \left[\frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{1}{k_c^2} \frac{\partial}{\partial x} \right) - \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{1}{k_c^2} \frac{\partial}{\partial y} \right) \right] \\ \frac{k_c}{\omega} \left[\frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{1}{k_c^2} \frac{\partial}{\partial y} \right) - \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{1}{k_c^2} \frac{\partial}{\partial x} \right) \right] & -\frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\mu}{k_c^2} \frac{\partial}{\partial x} \right) - \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\mu}{k_c^2} \frac{\partial}{\partial y} \right) \end{bmatrix}$$

$$M = \begin{bmatrix} \epsilon & 0 \\ 0 & \mu \end{bmatrix} \quad \phi = \begin{Bmatrix} E_z \\ H_z \end{Bmatrix}$$

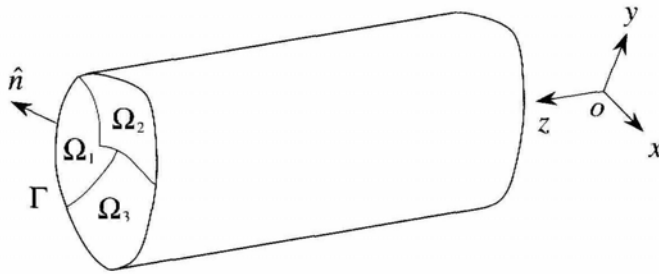
Eş. 4.29, T transpozeyi göstermek üzere Eş. 4.30'daki gibi ifade edilebilir.

$$F = \frac{1}{2} \langle \phi^T, T\phi \rangle - \frac{1}{2} \langle \phi^T, M\phi \rangle \quad (4.30)$$

T, M, ϕ için ifadeler birleştirilip ortak özellikleri kullanılırsa Eş. 4.31 elde edilir.

$$\begin{aligned}
F = & \frac{1}{2} \iint_{\Omega} \frac{1}{k_c^2} \left[\epsilon \left(\frac{\partial E_z}{\partial x} \right)^2 + \epsilon \left(\frac{\partial E_z}{\partial y} \right)^2 + \mu \left(\frac{\partial H_z}{\partial x} \right)^2 + \mu \left(\frac{\partial H_z}{\partial y} \right)^2 \right. \\
& + 2 \frac{k_c}{\omega} \left(\frac{\partial E_z}{\partial x} \frac{\partial H_z}{\partial y} - \frac{\partial E_z}{\partial y} \frac{\partial H_z}{\partial x} \right) - k_c^2 \epsilon E_z^2 - k_c^2 \mu H_z^2 \left. \right] d\Omega \\
& - \frac{j}{2\omega} \iint_{\Omega} \left[\frac{\partial}{\partial x} (E_z H_y + H_z E_y) - \frac{\partial}{\partial y} (E_z H_x + H_z E_x) \right] d\Omega \quad (4.31)
\end{aligned}$$

Burada ikinci integral, F_b olarak adlandırılırsa ϵ, μ gibi sürekli olmayan parametreleri içeren Ω , birçok alt parçaya Şekil 4.5'deki gibi ayrılabilir. Green teoreminin her bir alt parça için uygulanması, K parça sayısını, Γ_i her bir Ω_i için sınırı göstermek üzere Eş. 4.32 elde edilir.

Şekil 4.9. Birçok homojen madde ile doldurulmuş dalga kılavuzu

$$\begin{aligned}
F_b = & -\frac{j}{2\omega} \sum_{i=1}^K \oint_{\Gamma_i} \left[(E_z (H_y \hat{x} - H_x \hat{y}) + H_z (E_y \hat{x} - E_x \hat{y})) \right] \hat{n} d\Gamma \\
F_b = & -\frac{j}{2\omega} \sum_{i=1}^K \oint_{\Gamma_i} (E_z H_\tau - H_z E_\tau) d\Gamma \quad (4.32)
\end{aligned}$$

Bir iç sınırdaki veya 2 dielektrik arasındaki arakesitte integral zıt yönlere çaprazlama bağ oluşturur, bu nedenle E_z, H_z, E_τ, H_τ sürekli olmak zorundadır. Bu nedenle Eş. 4.32, Eş. 4.33' e indirgenebilir.

$$F_b = -\frac{j}{2\omega} \oint_{\Gamma_i} (E_z H_\tau - H_z E_\tau) d\Gamma \quad (4.33)$$

Bu durum , elektrik duvarında $E_z = E_\tau = 0$ ve magnetik duvarda $H_z = H_\tau = 0$ şeklinde sıfırlanır. Böylece F fonksiyonu Eş. 4.34'deki gibi yazılabilir.

Buna bağlı olarak sonlu elemanlara göre bölümlene yapılabilmesi için Eş. 4.35'deki matrisler bulunur.

$$F = \frac{1}{2} \iint_{\Omega} \frac{1}{k_c^2} \left[\epsilon \left(\frac{\partial E_z}{\partial x} \right)^2 + \epsilon \left(\frac{\partial E_z}{\partial y} \right)^2 + \mu \left(\frac{\partial H_z}{\partial x} \right)^2 + \mu \left(\frac{\partial H_z}{\partial y} \right)^2 + 2 \frac{k_c}{\omega} \left(\frac{\partial E_z}{\partial x} \frac{\partial H_z}{\partial y} - \frac{\partial E_z}{\partial y} \frac{\partial H_z}{\partial x} \right) - k_c^2 \epsilon E_z^2 - k_c^2 \mu H_z^2 \right] d\Omega \quad (4.34)$$

$$\begin{bmatrix} A & C \\ C' & A' \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} E_z \\ H_z \end{Bmatrix} = \begin{bmatrix} B & 0 \\ 0 & B' \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} E_z \\ H_z \end{Bmatrix} \quad (4.35)$$

Burada $[A], [A'], [B], [B'], [C], [C']$ matrisleri eleman matrislerinin birleştirildiği matrislerdir. Eleman matrisleri aşağıdaki eşitliklerden elde edilir.

$$A_{ij}^e = \frac{1}{2} \iint_{\Omega^e} \frac{\epsilon}{k_c^2} \left(\frac{\partial \alpha_i^e}{\partial x} \frac{\partial \alpha_j^e}{\partial x} + \frac{\partial \alpha_i^e}{\partial y} \frac{\partial \alpha_j^e}{\partial y} \right) d\Omega \quad (4.36)$$

$$A_{ij}'^e = \frac{1}{2} \iint_{\Omega^e} \frac{\mu}{k_c^2} \left(\frac{\partial \alpha_i^e}{\partial x} \frac{\partial \alpha_j^e}{\partial x} + \frac{\partial \alpha_i^e}{\partial y} \frac{\partial \alpha_j^e}{\partial y} \right) d\Omega \quad (4.37)$$

$$B_{ij}^e = \frac{1}{2} \iint_{\Omega^e} \epsilon \alpha_i^e \alpha_j^e d\Omega \quad (4.38)$$

$$B_{ij}^{\prime e} = \frac{1}{2} \iint_{\Omega^e} \mu \alpha_i^e \alpha_j^e d\Omega \quad (4.39)$$

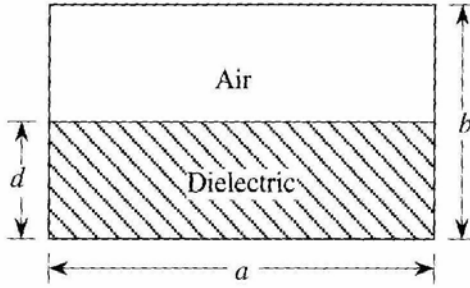
$$C_{ij}^e = \frac{\beta}{\omega} \iint_{\Omega^e} \frac{1}{k_c^2} \left(\frac{\partial \alpha_i^e}{\partial x} \frac{\partial \alpha_j^e}{\partial y} + \frac{\partial \alpha_i^e}{\partial y} \frac{\partial \alpha_j^e}{\partial x} \right) d\Omega \quad (4.40)$$

$$C_{ij}^{\prime e} = \frac{\beta}{\omega} \iint_{\Omega^e} \frac{1}{k_c^2} \left(\frac{\partial N_i^e}{\partial y} \frac{\partial N_j^e}{\partial x} - \frac{\partial N_i^e}{\partial x} \frac{\partial N_j^e}{\partial y} \right) d\Omega \quad (4.41)$$

Burada $[A^e]$, $[A^{\prime e}]$, $[B^e]$, $[B^{\prime e}]$ simetrik ve $[C^e]$, $[C^{\prime e}]$ birbirinin transpozese olan matrislerdir. Eş. 4.35'in çözümü $[A]$, $[A']$, $[C]$, $[C']$ matrisleri β ve w gibi 2 bilinmeyen içerdiğinden zordur. Bu durumu ortadan kaldırmak için her iki taraf k_0^2 ile çarpılır.

$$\begin{bmatrix} A & C \\ C^T & A' \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} E_z \\ H_z \end{Bmatrix} = k_0^2 \begin{bmatrix} B & 0 \\ 0 & B' \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} E_z \\ H_z \end{Bmatrix} \quad (4.42)$$

k_c^2 , $k^2 = \mu_r \epsilon_r - \delta^2$ ($\delta = \beta/k_0$ olmak üzere) ifadesiyle değiştirilmek şartıyla matrislerin içeriği değişmez; böylece bilinmeyen tek parametre δ olur. Verilen δ değeri için k_0^2 nin özdeğerleri ve $[E_z, H_z]^T$ özdeğer vektörleri elde edilebilir.

Şekil 4.10. $b/a=0.45$ $d/b=0.5$ $\epsilon_{r1}=2.45$ değerleri ile yarım doldurulmuş dikdörtgen kılavuz

Yukarıdaki şekil için çeşitli β/k_0 değerlerinde elde edilen a/λ_0 değerleri aşağıda gösterilmiştir.

$b/a=0.45$ $d/b=0.5$ $\epsilon_{r1}=2.45$ $\beta/k_0=0.48$ olduğunda hata oranının kaç elemanda en aza indiği aşağıdaki çizelgede incelenmiştir. Bu değerler için analitik değer 0.2'dir. [12]

Çizelge 4.5. Program 2 kullanılarak $b/a=0.45$ $d/b=0.5$ $\epsilon_{r1}=2.45$ $\beta/k_0=0.48$ değerleri ile elde edilen sonuçlar (analitik değer 0,2)

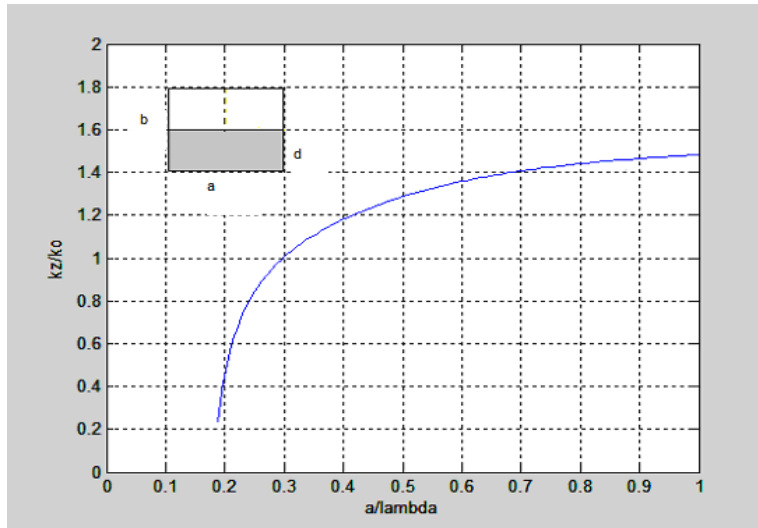
Eleman Sayısı	SEM a/λ_0	Hata Oranı %
50	0,2345	17,25
128	0,2321	16,05
200	0,2298	14,9
450	0,2221	11,05
800	0,2052	2,6

800 elemanla yaklaşık sonuç elde edildiğinden çeşitli β/k_0 değerleri için a/λ_0 değerleri aşağıda 800 elemanla hesaplanmıştır.

Çizelge 4.6. $b/a=0.45$ $d/b=0.5$ $\epsilon_{r1}=2.45$ giriş değerlerinin çeşitli β/k_0 değerleri için 800 elemanla hesaplanması

β/k_0	Analitik a/λ_0	SEM a/λ_0	Hata Oranı %
0.48	0,2	0,2052	2,6
1.00	0,3	0,2953	1,56
1.18	0,4	0,4018	0,45
1.26	0,5	0,4674	6,52
1.30	0,6	0,5166	13,9

Programda β/k_0 değerleri daha küçük aralıklarla verildiğinde aşağıdaki grafik elde edilir

Şekil 4.11. $d/b=0.5$ $\epsilon_{r1}=2.45$ değerleri için β/k_0 - a/λ_0 grafiği ($\beta = k_z$)

Çizelge 4.7'de $\epsilon_{r1}=2.45$ ve $b/a=0.45$ sabit tutularak, d/b oranı değiştiğinde elde edilen a/λ_0 değerleri gösterilmiştir. Buna göre, β/k_0 değeriyle a/λ_0 değerinin doğru orantılı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ϵ_{r1} ve b/a sabitken d/b oranı azaldıkça a/λ_0 değerinin arttığı gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.7. Parametreler değiştirilerek a/λ_0 değerlerinin hesaplanması

β/k_0	SEM a/λ_0 $d/b=0.7, b/a=0.45$ $\epsilon_{r1}=2.45$	SEM a/λ_0 $d/b=0.7, b/a=0.45,$ $\epsilon_{r1}=2.45$	SEMa/ λ_0 $d/b=0.3, b/a=0.45,$ $\epsilon_{r1}=2.45$
0,4	0,1806	0,1970	0,2201
0,6	0,1889	0,2134	0,2362
0,8	0,2056	0,2380	0,2844
1	0,2475	0,2953	0,3970
1,2	0,3227	0,4182	0,6141
1,4	0,5317	0,6804	1

Çizelge 4.8'de $\epsilon_{r1}=2.45$ değeri ve $d/b=0.5$ oranı sabit tutularak, b/a oranı değiştirilmiştir. b/a oranı azaldıkça a/λ_0 oranının arttığı gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.8. Parametreler değiştirilerek a/λ_0 değerlerinin hesaplanması

β/k_0	SEM a/λ_0 $d/b=0.5, b/a=0.45$ $\epsilon_{r1}=2.45$	SEM a/λ_0 $d/b=0.5, b/a=0.35,$ $\epsilon_{r1}=2.45$	SEMa/ λ_0 $d/b=0.5, b/a=0.2,$ $\epsilon_{r1}=2.45$
0,4	0,1970	0,1555	0,1139
0,6	0,2134	0,1641	0,1230
0,8	0,2380	0,1899	0,1411
1	0,2953	0,2416	0,1863
1,2	0,4182	0,3709	0,3219
1,4	0,6804	0,6467	0,6112

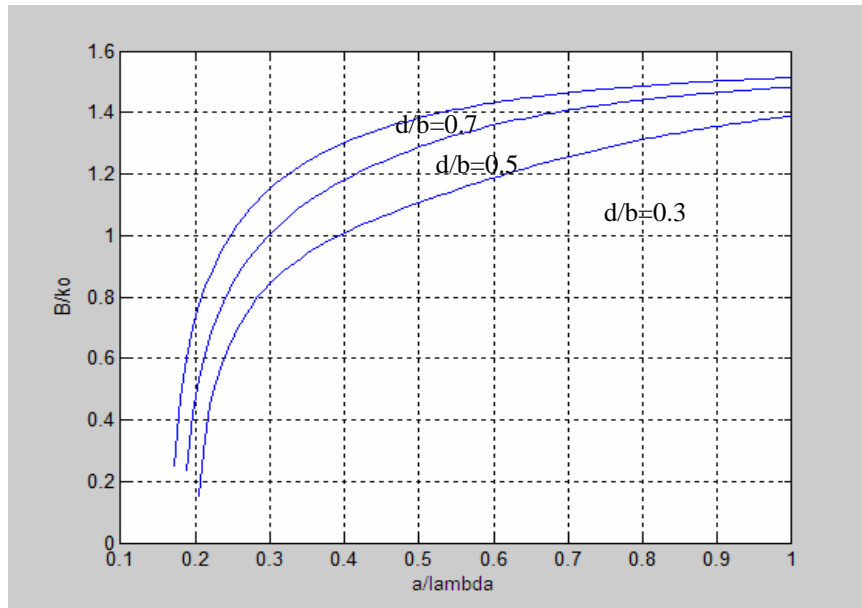
Çizelge 4.9'da ise $d/b=0.5$, $b/a=0.45$ oranları sabit tutulup ϵ_{r1} değeri değiştirilmiştir. ϵ_{r1} değeri azaldıkça a/λ_0 oranının arttığı gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.9. Parametreler değiştirilerek a/λ_0 değerlerinin hesaplanması

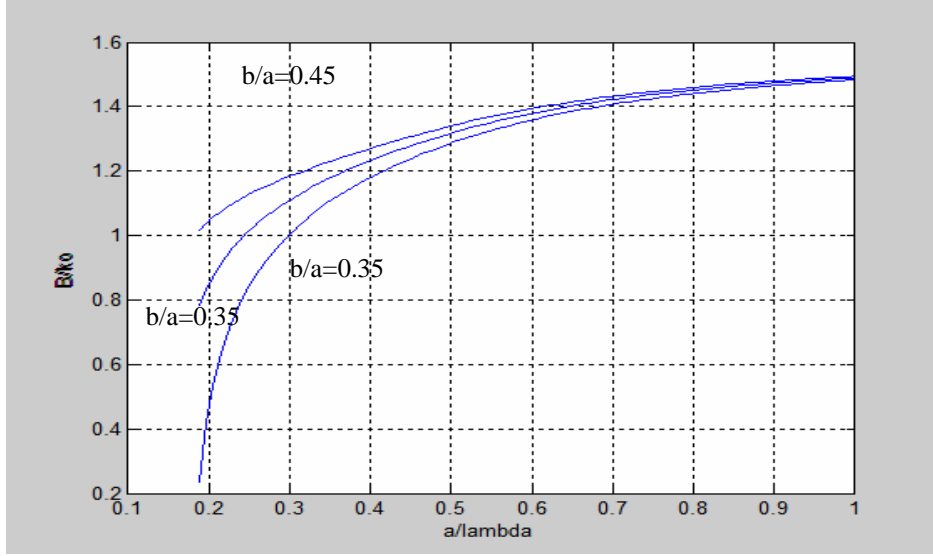
β/k_0	SEM a/λ_0 $d/b=0.5, b/a=0.4$ $\epsilon_{r1}=2.6$	SEM a/λ_0 $d/b=0.5, b/a=0.45,$ $\epsilon_{r1}=2.45$	SEMa/ λ_0 $d/b=0.5, b/a=0.45,$ $\epsilon_{r1}=2.3$
0,4	0,1954	0,1970	0,1987
0,6	0,2118	0,2134	0,2151
0,8	0,2365	0,2380	0,2478
1	0,2857	0,2953	0,3132
1,2	0,3843	0,4182	0,4522
1,4	0,5895	0,6804	0,8365

Elde edilen çizelgelere göre; herhangi iki değer sabit tutulursa değiştirilen parametre ile a/λ_0 değerinin ters orantılı olduğu tespit edilmiştir.

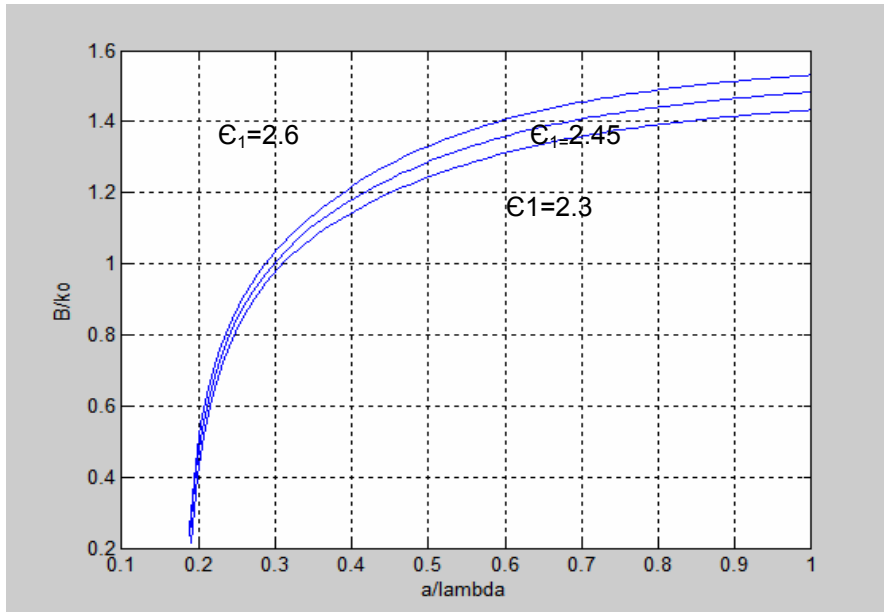
β/k_0 değerleri küçük aralıklarla alınırsa girilen değerlere göre aşağıdaki grafikler elde edilir.

Şekil 4.12. $\epsilon_{r1}=2.45$ ve $b/a=0.45$ sabitken d/a oranı değişimine göre β/k_0 - a/λ_0 grafiği değişim grafiği

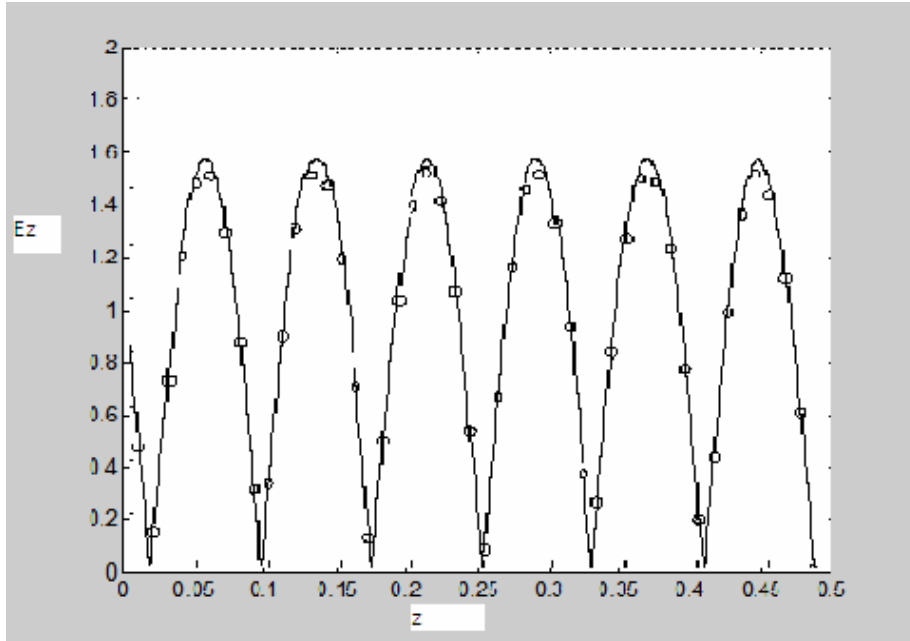

Şekil 4.13. $d/b=0.5$, $\epsilon_1=2.45$ için b/a oranı değişimine göre $\beta/k_0 - a/\lambda_0$ grafiği

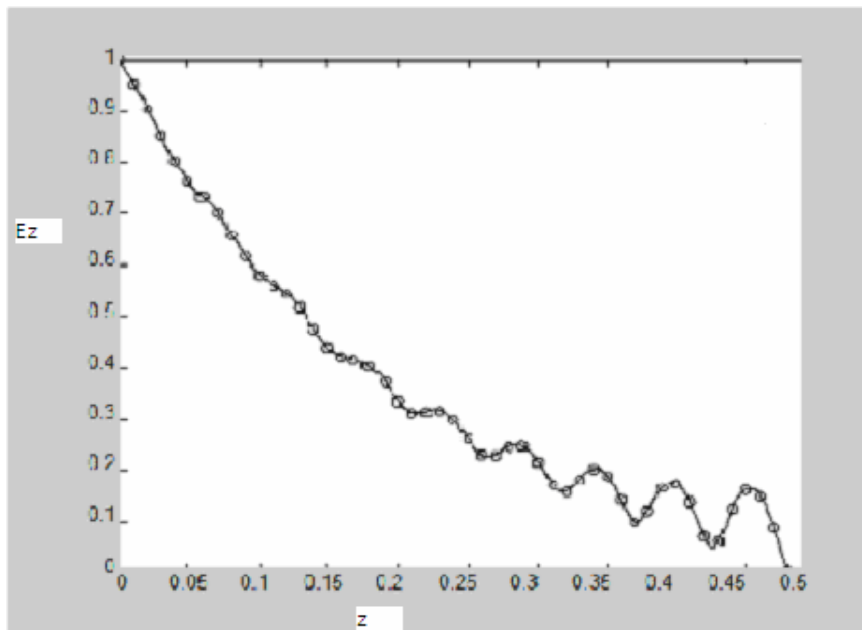

Şekil 4.14. $d/b=0.5$ $b/a=0.45$ için ϵ_1 değişimine göre $\beta/k_0 - a/\lambda_0$ grafiği

Yukarıda anlatılan durumlar $a > b$ için geçerlidir. Aynı işlemler $b > a$ durumu için de yapılabilir.

Şekil 4.15. $b=2a$, $\epsilon_r=2$ kayıpsız ortamda elektrik alan grafiği

Şekil 4.16. $b=2a$, $\epsilon_r=3$ kayıplı ortamda elektrik alan grafiği

Alan grafikleri incelendiğinde noktalı değerler sonlu elemanlar metoduyla elde edilen değerleri göstermek üzere, analitik değerler üzerinde işaretlenmiştir. Buna göre kayıpsız dielektrik ortamda alan bileşenlerinde homojen ortama oranla çok büyük değişiklikler olmamakla beraber, kayıplı ortamda z değerine bağımlı olarak alan değerinin azalarak sönümlendiği tespit edilmiştir.

Çizelge 4.10'da $b > a$ olması durumundaki değerler incelenmiştir. Hata oranını en aza indirebilmek için yine 800 eleman kullanılmıştır.

Çizelge 4.10. d/a değerleri değiştirilerek $b > a$ için yapılan hesaplamalar

β/k_0	Analitik a/λ_0	SEM a/λ_0	Hata %
$d/a=0.1$			
0.03	0.5	0.5	0
0.52	0.6	0.5848	2.5
0.7	0.7	0.6909	1.3
0.79	0.8	0.8040	0.5
0.83	0.9	0.8818	2
0.88	1	1.0232	2.32
$d/a=0.167$			
0.21	0.5	0.4965	0.7
0.60	0.6	0.6053	0.88
0.72	0.7	0.6851	2.12
0.82	0.8	0.8011	0.1375
0.88	0.9	0.9244	2.71
0.91	1	1.0042	0.42

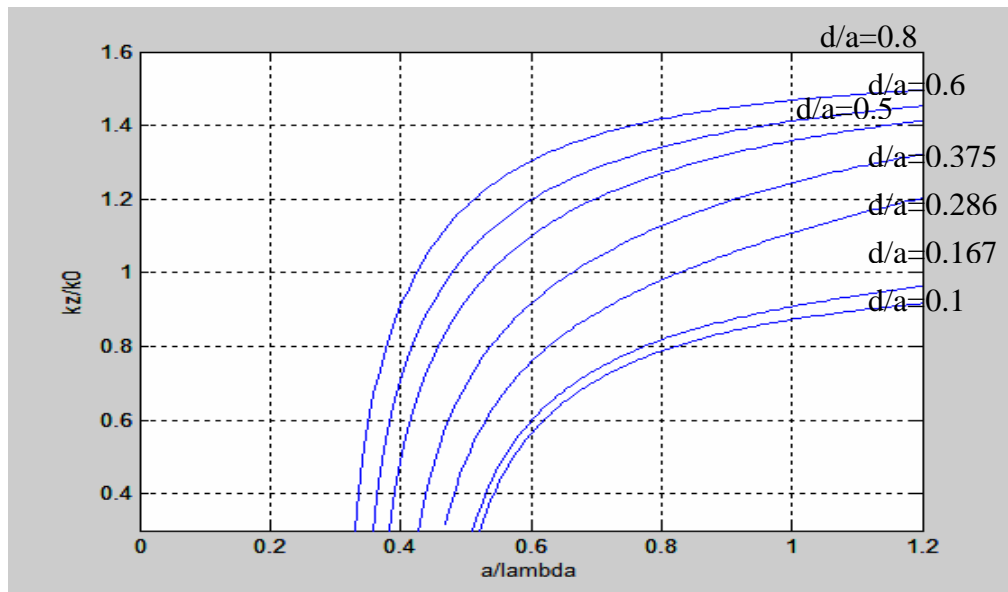
Çizelge 4.10. (Devam) d/a değerleri değiştirilerek $b>a$ için yapılan hesaplamalar

$d/a=0.286$			
0.51	0.5	0.5035	0.7
0.78	0.6	0.6171	2.85
0.9	0.7	0.7079	1.12
0.99	0.8	0.8139	1.73
1.03	0.9	0.8745	2.83
1.10	1	0.9880	1.2
$d/a=0.375$			
0.68	0.5	0.4982	0.36
0.91	0.6	0.5996	0.06
1.05	0.7	0.7087	1.24
1.13	0.8	0.8023	0.28
1.20	0.9	0.9115	1.27
1.25	1	1.0128	1.28
$d/a=0.5$			
0.40	0.4	0.4046	1.15
0.90	0.5	0.4939	1.2
1.10	0.6	0.5994	0.1
1.20	0.7	0.6968	0.45
1.25	0.8	0.7698	3.77
1.30	0.9	0.8591	4.54
1.35	1	0.9727	2.73
$d/a=0.6$			
0.7	0.4	0.3947	1.32
1.02	0.5	0.4869	2.62
1.18	0.6	0.5876	2.06
1.23	0.7	0.6296	10
1.31	0.8	0.7386	7.6

Çizelge 4.10. (Devam) d/a değerleri değiştirilerek $b>a$ için yapılan hesaplamalar

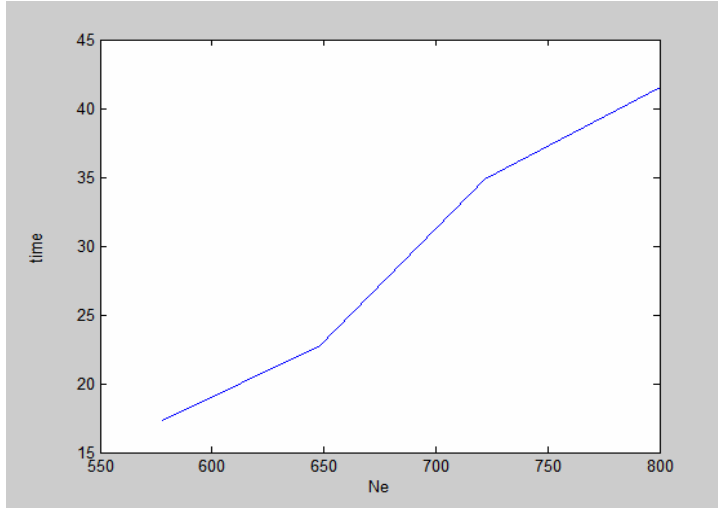
$d/a=0.6$			
1.38	0.9	0.8980	0.22
1.41	1	0.9987	0.13
$d/a=0.8$			
0.90	0.4	0.400	0
1.18	0.5	0.4978	0.44
1.29	0.6	0.5867	2.21
1.38	0.7	0.7111	1.58
1.41	0.8	0.7822	2.22
1.43	0.9	0.8356	7.15
1.44	1	0.8711	12.89

Çizelge 4.10 incelendiğinde, verilen bir B/k_0 değerinde d/a oranı arttırıldıkça üretilen a/λ_0 oranının azaldığı saptanmıştır. Bu durum Şekil 4.11'de grafiksel olarak verilmiştir.

Şekil 4.17. $d/b=0.5, b/a=1/0.45, \epsilon_{r1}=2.45$ için $\beta/k_0 - a/\lambda_0$ grafiği ($\beta = k_z$)

Ayrıca programın çalışması incelendiğinde eleman sayısı arttıkça hızın azaldığı saptanmıştır. Dolayısıyla eleman sayısı ile zaman arasında doğrusal olmayan bir grafik elde edilmiştir.

Şekil 4.18. Eleman sayısı-zaman bağlantısı

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonlu elemanlar metodu elektromanyetik problemlerin nümerik analizinde popöler bir metot haline gelmiştir. Bu popöleritenin nedeni problemi basit hale indirgemesinden ve kesin sonuçlar elde etmesinden kaynaklanmaktadır. Metodun sonlu farklar gibi diğer bir nümerik metoda göre üstünlüğü lineer olmayan, homojen olmayan ve kapalı sınır problemlerinde iyi sonuçlar vermesi ve matematiksel hata değerlerini döndürebilmesidir. Bunun yanında açık sınır ve uzak alan problemlerinde sonlu farklar metodu kadar kullanılamamaktadır. Bu nedenle problemin spesifik özelliklerine bağlı olarak uygun metot belirlenmelidir. Sonlu elemanlar metodunun diğer yöntemlere göre dalga kılavuzu problemlerine uygulanabilirliği dikkate alınarak çalışma konusu belirlenmiştir.

Çalışmada, homojen ve homojen olmayan dalga kılavuzları için çeşitli parametrelerin tespitinde kullanılan yöntemle; eleman sayısı arttıkça gerçek değerlere yakın sonuçlar üretildiği gösterilmiştir.

Boş kılavuzlar için kare ve dikdörtgen dalga kılavuzları kullanılıp, çeşitli modlarda kesimdeki dalga sayıları elde edilmiştir. Buna göre dikdörtgen kılavuzda kare kılavuza oranla kesimdeki dalga sayısı daha az olduğundan; belli bir yayılım hızında boş dikdörtgen kılavuzlarda dalga boyu daha yüksek dolayısıyla kesim frekansı daha düşük olacaktır. Daha küçük frekanslarda güç ve sinyal üretiminin sağlanabilmesi için dikdörtgen kılavuzun kullanılması daha uygundur.

Dalga kılavuzu dielektrik madde ile doldurulduğunda; sabit bir yayılım hızında dielektrik madde miktarının artırılmasıyla kesim frekansının azalacağı tespit edilmiştir. Yine daha düşük frekanslarda iletim sağlanabileceğinden dielektrik maddenin artırılması avantaj sağlar.

Belli bir oranda dielektrik madde ile doldurulmuş dikdörtgen kılavuzun boyu ve eni parametrelerinden biri sabit tutulup diğeri değiştirilerek işlemler devam ettirilmiştir. Buna göre boy/en oranının mümkün olduğu kadar küçük seçilmesine dikkat edilmelidir.

Dielektrik maddenin elektriksel geçirgenliğin azaltılmasıyla kesim frekansının arttığı saptanmıştır. Tasarım aşamasında elektrik alan geçirgenliği büyük maddelerin seçilmesi uygundur.

Bu değerlendirmelerle beraber; bir bölgenin daha çok elemana bölünmesiyle, sonucun elde edilmesindeki sürenin arttığı gözlemlenmiştir.

Günümüzde fen ve mühendislik alanında kompleks problemlerin çözümünde bilgisayar destekli programların kullanılması kaçınılmazdır. Sonlu elemanlar için de birçok yazılım paketi geliştirilerek özellikle tasarım aşamasında yöntemin rolü arttırılmıştır.

KAYNAKLAR

1. Felippa, C.A., "A Historical Outline of MSA History" , **Department of Aerospace Engineering Sciences and Center for Aerospace Structures University of Colorado, Boulder, CO 80309-0429, USA**, 20-30 (2000).
2. Matthew, N.O.Sadiku, "Numerical Techniques in Electromagnetics 2nd ed." **CRC Press**, Florida, 407-445 (1992).
3. Hoburg, J. F., Davis J. L., " A student-oriented finite element program for electrostatic potential problems", **IEEE Trans. Educ**, E-26:138-142 (1983).
4. J. L. Volakis, A. Chatterjee and L.C. Kempel, "Finite Element Method for Electromagnetics, " **IEEE Press**, 110-140 (1998).
5. Pozar, David M., "Microwave Engineering 2nd ed.", **John Wiley & Sons**, NewYork, 104-125 (1998).
6. Hayt, W. H., "Engineering Electromagnetics 2nd ed", **McGraw-Hill**, New York, 184-192 (1981).
7. J. L. Volakis, A. Chatterjee and L.C. Kempel, "Finite Element Method for Electromagnetics", **IEEE Press**, 150-170 (1998).
8. Lu, Yiong, Fernandez, F. Anibal, "Microwave and Optical Waveguide Analysis By The Finite Element Method 1st ed.", **Research Studies**, New-York, 135-150 (1996).
9. Ahmed, S., Dally, P, "Waveguide solutions by the finite element method" , **Radio Electron. Eng**, E38: 217-213 (1969).
10. Ahmed, S., Dally, P, "Finite element method for inhomogeneous waveguides " , **IEE Proc**, H116: 1661-1664 (1969).
11. J.Cendes, Z., Silvester, P., "Numerical solution of dielectric loaded waveguides: I. Finite-element analysis", **IEEE Trans. Microwave Theory Tech**, E18: 1124-1131 (1970).
12. Harrington, R.F, "Time-Harmonic Electromagnetic Fields 2nd ed " , **McGraHill**, NewYork, 158-165 (1961).
13. Hoole, S.R.H., Hoole, P.R.P., "Finite element programs for teaching electromagnetics" , **IEEE Trans. Educ**, E-29:15-30 (1986).

14. Jianming, Jin, "The Finite Element Method in Electromagnetics 2nd ed.", **JohnWiley & Sons**, New York, 233- 246 (2002).
15. Owen, D.R.J., Hinton,E. , "A Simple Guide to Finite Elements 4th ed", **Pineridge Press**, 47-79 (1980).
16. Bayrak, M., "Eliptik Tip Sınır Değer Problemleri İçin Sonlu Elemanlar ve Sonlu Farklar Yöntemlerinin Karşılıklı Analizi" , Doktora Tezi, **Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Kocaeli, 14-20 (1998).
17. Reddy, C.J., Deshpande, D., Beck, F.,"Finite Element Method for Eigenvalue Problems in Electromagnetics" , **Nasa Langley Research Center, Hampton**, 5-30 (1994).
18. Silvester, P.P., Ferrari, R. L.,"Finite Elements for Electrical 2nd ed", **Cambridge Univ. Press**, 25-50 (1990).
19. Koshiba, M., Kazuya, H., Suzuki, M.,"Improved Finite-Element Formulation in Terms of the Magnetic Field Vector for Dielectric Waveguides" , **IEEE Trans**, MTT-33: 227-233 (1985).
20. Johns,P., "The Solution of Inhomogeneous Waveguide Problems Using a Transmission – Line Matrix ", **IEEE Trans. Microwave Theory Tech**, E22: 209-214 (1974).

EKLER

EK-1 Bilgisayar programlarının açıklaması

Çözümün üretilmesinde kullanılan bilgisayar programları Matlab kullanılarak yapılmış olup, “Program1” ve “Program2” olarak adlandırılmıştır. Program1’de homojen dalga kılavuzları için kesimdeki dalga sayısı Program2’de ise dielektrikle doldurulmuş dalga kılavuzları için β/k_0 - a/λ_0 oranları bulunmuştur.

Ağ üretimi için çözüm bölgesinin x ve y yönünde bölümlendirilmesi gerektiğinden kullanıcıdan x ve yönlerindeki bölme sayıları ve kılavuzun boyutlarının girilmesi istenir. Bölme sayılarının birer fazlalarıyla çarpımı nokta sayısını, bölme sayılarının çarpımının iki katı ise eleman sayısını verecektir. İlk olarak her noktanın koordinatları bulunur.Üçgensel eleman baz alındığından her elemanın hangi 3 noktadan oluştuğu belirlenir. Buna bağlı olarak elemanlar için eleman katsayı matrisleri hesaplanır. Eleman katsayı matrislerinin hesabında Eş. 3.41 esas alınır.

Elemanların ortak noktaları baz alınarak global katsayı matrisleri hesaplanır. C ve T matrislerinin öz değerleri içinden k_0 değeri bulunur. Bu değer gerçek değer ile karşılaştırılarak hata oranı da programda hesaplatılmaktadır. Program2’ için Program1’den faydalanılmaktadır; fakat Eş. 3.41 ile verilen C ve C’ matrisleri için Eş. 4.36 - 4.41’deki verildiği gibi aradaki işaret değişerek veya elemanların sırası değişerek hesaplatılmıştır. Ayrıca yapı 2 ayrı bölüme ayrıldığından her bölümde ϵ ve μ değerleri ayrı ele alınmıştır. $a>b$ iken d değeri y yönünde ilerleyeceğinden global matrisler, Y(L) matrisine göre hesaplanırken; $a<b$ iken d değeri x yönünde ilerleyeceğinden X(L) matrisi esas alınır. Program 1’deki gibi lokal katsayı matrislerinden global değerler elde edilerek verilen β/k_0 için k_0 değerini; dolayısıyla a/λ_0 değeri hesaplanır.

EK-2 Green fonksiyonları

Green Fonksiyonları

Green Fonksiyonları sınır değer problemlerinin çözümünde kullanılan etkili bir metottur. Fonksiyonlar, ismini potansiyel teoride Poisson eşitliklerine çözüm getiren metodu geliştiren George Green (1793-1841)' den almıştır.

Green fonksiyonu metodunu açıklamak için homojen bir ortama r_1 noktasında konulan q_1 yükü tarafından üretilen elektriksel potansiyel ele alınabilir. r noktasındaki potansiyel Eş. 2.1'deki gibidir.

$$\phi_1(r) = \frac{q_1}{4\pi \epsilon |r - r_1|} \quad (2.1)$$

$r - r_1$ r ve r_1 noktaları arasındaki uzaklık, ϵ ortamın geçirgenliğini göstermektedir. r_2 noktasına q_2 yükü konulursa, yük tarafından oluşturulan potansiyel aşağıdaki gibidir.

$$\phi_2(r) = \frac{q_2}{4\pi \epsilon |r - r_2|} \quad (2.2)$$

q_1 ve q_2 tarafından üretilen toplam potansiyel Eş. 2.3'deki gibidir.

$$\phi(r) = \phi_1(r) + \phi_2(r) = \frac{q_1}{4\pi \epsilon |r - r_1|} + \frac{q_2}{4\pi \epsilon |r - r_2|} \quad (2.3)$$

Boşlukta N tane yük olduğu kabul edilirse toplam potansiyel aşağıdaki gibi elde edilir.

EK-2 (Devam) Green fonksiyonları

$$\phi(r) = \sum_{i=1}^N \phi_i(r) = \sum_{i=1}^N \frac{q_i}{4\pi \epsilon |r - r_i|} \quad (2.4)$$

$\rho(r)$ yük yoğunluğu ile ifade edilen elektrik yükü hacmi ele alındığında; potansiyeli elde etmek için yükün hacmi küçük küplere ayrılabilir.

Her küp için yük, r_i i. küpün merkezi ve ΔV_i küpün hacmini göstermek üzere Eş. 2.5' deki gibidir.

$$q_i \approx \rho(r_i) \Delta V_i \quad (2.5)$$

Her küp çok küçük olduğundan noktasal yük olarak kabul edilerek potansiyel ve lineer süperpozisyon kuralına göre toplam potansiyel bulunabilir.

$$\phi_i(r) \approx \frac{q_i}{4\pi \epsilon |r - r_i|} \approx \frac{\rho(r_i) \Delta V_i}{4\pi \epsilon |r - r_i|} \quad (2.6)$$

$$\phi(r) = \sum_{i=1}^N \phi_i(r) \approx \sum_{i=1}^N \frac{\rho(r_i) \Delta V_i}{4\pi \epsilon |r - r_i|} \quad (2.7)$$

ΔV_i 'nin 0 olması durumunda Eş. 2.7 aşağıdaki ifadeye dönüşür.

$$\phi(r) = \lim_{\Delta V_i \rightarrow 0} \sum_{i=1}^{\infty} \frac{\rho(r_i) \Delta V_i}{4\pi \epsilon |r - r_i|} \quad (2.8)$$

Eş. 2.8 integral formunda, V hacmi göstermek üzere Eş. 2.9'daki gibi yazılır.

EK-2 (Devam) Green fonksiyonları

$$\phi(r) = \iiint_V \frac{\rho(r') dV'}{4\pi \epsilon |r - r'|} \quad (2.9)$$

Birim gücün noktasal kaynağından üretilen potansiyele Green fonksiyonu denir. Burada Green fonksiyonu Eş. 2.10'daki gibidir ve toplam potansiyel Eş. 2.11' deki gibi ifade edilebilir.

$$G(r, r') = \frac{1}{4\pi \epsilon |r - r'|} \quad (2.10)$$

$$\phi(r) = \iiint_V \rho(r') G(r, r') dV' \quad (2.11)$$

2. Skaler Green Fonsiyonları

2.1. Delta fonksiyonu

Green fonksiyonu metodu, noktasal kaynakların süperpozisyonuyla oluşan kaynak temeline dayandığından ilk olarak noktasal kaynak tanımlanmalıdır. r' noktasına yerleştirilmiş birim güçteki elektrik yükü ele alınırsa yük yoğunluğu bir fonksiyon ile gösterilebilir.

$$\delta(r - r') = \begin{cases} \infty & r = r' \\ 0 & r \neq r' \end{cases} \quad (2.12)$$

Toplam yük 2.13 ifadesindeki gibi elde edilir.

$$\iiint_V \delta(r - r') dV = \begin{cases} 1 & r', V \text{ içinde} \\ 0 & r', V \text{ içinde değil} \end{cases} \quad (2.13)$$

EK-2 (Devam) Green fonksiyonları

$r=r'$ değerinde sürekli olan keyfi $f(r')$ fonksiyonu ele alındığında Eş. 2.14 bulunur.

$$\iiint_V f(r) \delta(r-r') dV = \begin{cases} f(r'), V \text{ içinde} \\ 0, V \text{ içinde de\u011fer\u0131} \end{cases} \quad (2.14)$$

Bu ifade hacimsel kaynak olan $f(r')$ 'nin sonsuz sayıdaki noktasal kaynak olan $\delta(r-r')$ 'lerin lineer süperpozisyonundan oluştuğunu gösterir. Bir boyutta delta fonksiyonu bir fonksiyonun limiti olarak düşünülebilir.

$$\delta(x-x') = \lim_{\epsilon \rightarrow 0} u_\epsilon(x-x') \quad (2.15)$$

Burada $u_\epsilon(x-x')$ delta ailesi olarak adlandırılır. ϵ genişliğinde ve $1/\epsilon$ boyunda dikdörtgensel fonksiyon veya $2/\epsilon$ genişliğinde $1/\epsilon$ boyunda üçgensel fonksiyon veya $e^{-(x-x')^2/2\epsilon^2} / \epsilon \sqrt{2\pi}$ şeklinde Gaussian fonksiyon olabilir. Delta fonksiyonun önemi şekil değil, alanı birim kalırken eni 0'a yaklaşmaktadır.

$$\int_b^a \delta(x-x') dx = \begin{cases} 1 & x' (a,b) \text{ içinde} \\ 0 & x' (a,b) \text{ içinde de\u011fer\u0131} \end{cases} \quad (2.16)$$

$$\int_b^a f(x) \delta(x-x') dx = \begin{cases} f(x') & x' (a,b) \text{ içinde} \\ 0 & x' (a,b) \text{ içinde de\u011fer\u0131} \end{cases} \quad (2.17)$$

Delta fonksiyonu simetrik fonksiyondur.

$$\delta(x-x') = \delta(x'-x) \quad (2.18)$$

EK-2 (Devam) Green fonksiyonları

2.2. Serbest Uzayda Green fonksiyonları

Homojen olmayan Helmholtz denklemini sağlayan ϕ dalga fonksiyonu için ;

$$\nabla^2 \phi(r) + k^2 \phi(r) = -f(r) \quad (2.19)$$

$\phi(r)$ boşlukta yayıldığında, yansıyan dalga olmayacağından ışınma şartını sağlayacaktır.

$$r \left(\frac{\partial \phi}{\partial r} + jk\phi \right) = 0 \quad r \rightarrow \infty \quad (2.20)$$

Öncelikle kısmi diferansiyel denklemin çözümü olan Green fonksiyonu bulunabilir.

$$\nabla^2 G_0(r, r') + k^2 G_0(r, r') = -\delta(r - r') \quad (2.21)$$

Lineer süperpozisyon prensibi kullanılarak G_0 bulunabilir

$$\phi(r) = \iiint_V G_0(r, r') f(r') dV' \quad (2.22)$$

G_0 ' in bulunabilmesi için orijini r' olan yeni bir koordinat sistemi tanımlanır.

Bu noktaya göre küresel simetrik bir yapı elde edilir. ($r_1 = r - r'$)

$$\frac{1}{r_1^2} \frac{d}{dr_1} \left[r_1^2 \frac{dG_0(r_1, 0)}{dr_1} \right] + k^2 G_0(r_1, 0) = -\delta(r_1 - 0) \quad (2.23)$$

$r_1, 0$ ' dan farklı iken Eş. 2.24 elde edilir.

EK-2 (Devam) Green fonksiyonları

$$\frac{d^2[r_1 G_0(r_1, 0)]}{dr_1^2} + k^2 r_1 G_0(r_1, 0) = 0 \quad (2.24)$$

Çözümü $r_1 G_0(r_1, 0) = A e^{-jk r_1}$ şeklindedir. A'nın bulunabilmesi için çözüm Eş. 2.23 ile birleştirilir ve $r_1=0$ ' da $\mathcal{E}$ 'nin 0' a yakınsadığı (yarıçap) küçük bir küre üzerinde integrali alınır. $A=(4\pi)^{-1}$ bulunur. Bu nedenle orijinal koordinatlar hesaba katıldığında Eş. 2.25 elde edilir.

$$G_0(r, r') = \frac{e^{-jk|r-r'|}}{4\pi|r-r'|} \quad (2.25)$$

Aynı prosedür takip edilerek Helmholtz ve Poisson eşitlikleri için 2 boyutlu Green fonksiyonu elde edilir.

$$G_0(r, r') = \frac{1}{4\pi|r-r'|} \quad (2.26)$$

$$G_0(\rho, \rho') = -\frac{1}{2\pi} \ln|\rho - \rho'| \quad (2.27)$$

2.3 Karakteristik Denklem Açılımı

Eş. 2.21'in çözümü ele alındığında, $h = h_x \hat{x} + h_y \hat{y} + h_z \hat{z}$ olmak üzere $G_0(r, r')$, Fourier integallerinin terimi olarak Eş. 2.28'deki gibi düşünülürse $\nabla^2 \psi(r) + h^2 \psi(r) = 0$ eşitliğinin çözümü olan $e^{jh \cdot r}$ karakteristik denklem ve $h^2 = |h|^2$ özdeğer olarak adlandırılır.

EK-2 (Devam) Green fonksiyonları

$$G_0(r, r') = \int_{-\infty}^{\infty} A(h) e^{jh.r} dh \quad (2.28)$$

Eş. 2.28 'de $G_0(r, r')$ ifadesinin karakteristik denklemi olarak kabul edilebilir.

Eş. 2.28 ve Eş. 2.21 leri birleştirilerek aşağıdaki ifadeler elde edilir.

$$A(h) = \frac{e^{-jh.r}}{(2\pi)^3 (h^2 - k^2)} \quad (2.29)$$

$$G_0(r, r') = \frac{1}{(2\pi)^3} \int_{-\infty}^{\infty} \frac{e^{-jh.(r-r')}}{(h^2 - k^2)} dh \quad (2.30)$$

$$G_0(r, r') = \frac{e^{-jk|r-r'|}}{4\pi|r-r'|} \quad (2.31)$$

EK-3 Varyasyonel formülasyon

3.1 Sınır Değer Problemi

Sınır değer problemi 2. dereceden diferansiyel denklemlerle tanımlanabilir.

$$-\frac{\partial}{\partial x} \left(\alpha_x \frac{\partial \phi}{\partial x} \right) - \frac{\partial}{\partial y} \left(\alpha_y \frac{\partial \phi}{\partial y} \right) + \beta \phi = f \quad (x, y) \in \Omega \quad (3.1)$$

Laplace, Poisson ve Helmholtz eşitlikleri Eş. 3.1 formundadır. Sınır koşulları aşağıdaki gibi verilir.

$$\phi = p \quad (3.2)$$

$$\left(\alpha_x \frac{\partial \phi}{\partial x} x + \alpha_y \frac{\partial \phi}{\partial y} y \right) \cdot n + \gamma \phi = q \quad (3.3)$$

Ω sınır bölgesi, n normal birim vektör olmak üzere $r (=r_1 + r_2)$ ile tanımlanır. γ , p , q parametreleri sınırın fiziksel özellikleri ile ilgili bilinen değerlerdir. P ve q sınır kaynağı olarak da adlandırılabilir. Neumann sınır koşulu Eş. 3.3'ün özel bir durumudur.

Eğer α_x ve α_y için süreksizlik veya ani değişiklikler varsa ve süreksizliğin olduğu ara yüzde yüzey kaynağı yoksa ϕ yine süreklilik koşullarını sağlar.

$$\phi^+ = \phi^- \quad (3.4)$$

$$\left(\alpha_x^+ \frac{\partial \phi^+}{\partial x} x + \alpha_y^+ \frac{\partial \phi^+}{\partial y} y \right) \cdot n = \left(\alpha_x^- \frac{\partial \phi^-}{\partial x} x + \alpha_y^- \frac{\partial \phi^-}{\partial y} y \right) \cdot n \quad (3.5)$$

EK-3 (Devam) Varyasyonel formülasyon

Γ_d süreksizlik ara yüzü olmak üzere + ve – bileşenlerinden oluşur. Normal birim vektörü ise n ile gösterilir.

3.2 Varyasyonel Formülasyon

Sınır değer problemlerinde varyasyonel eşitlikler Eş. 3.6 ve Eş.3.7 'deki gibi elde edilir.

$$\begin{cases} \delta F(\phi) = 0 \\ \phi = p \end{cases} \quad (3.6)$$

$$\begin{aligned} F(\phi) = & \frac{1}{2} \iint_{\Omega} \left[\alpha_x \left(\frac{\partial \phi}{\partial x} \right)^2 + \alpha_y \left(\frac{\partial \phi}{\partial y} \right)^2 + \beta \phi^2 \right] d\Omega \\ & + \int_{\Gamma_2} \left(\frac{\gamma}{2} \phi^2 - q\phi \right) d\Gamma - \iint_{\Omega} f \phi d\Omega. \end{aligned} \quad (3.7)$$

α_x ve α_y 'de süreksizlikler varsa Eş. 3.6, Eş. 3.4' deki süreklilik koşulunu sağlamalıdır. Formülasyonun ispatı için α_x ve α_y 'nin sürekli olduğu kabul edilip öncelikle $F(\phi)$ 'nin ϕ 'ye göre birinci varyasyonu alınır.

$$\begin{aligned} \delta F(\phi) = & \iint_{\Omega} \left[\alpha_x \left(\frac{\partial \phi}{\partial x} \right) \left(\frac{\partial \delta \phi}{\partial x} \right) + \alpha_y \left(\frac{\partial \phi}{\partial y} \right) \left(\frac{\partial \delta \phi}{\partial y} \right) + \beta \phi \delta \phi \right] d\Omega \\ & + \int_{\Gamma_2} (\gamma \phi - q) \delta \phi d\Gamma - \iint_{\Omega} f \delta \phi d\Omega. \end{aligned} \quad (3.8)$$

EK-3 (Devam) Varyasyonel formülasyon

$$\begin{aligned}
\alpha_x \left(\frac{\partial \phi}{\partial x} \right) \left(\frac{\partial \delta \phi}{\partial x} \right) &= \frac{\partial}{\partial x} \left(\alpha_x \frac{\partial \phi}{\partial x} \delta \phi \right) - \left[\frac{\partial}{\partial x} \left(\alpha_x \frac{\partial \phi}{\partial x} \right) \right] \delta \phi \\
\alpha_y \left(\frac{\partial \phi}{\partial y} \right) \left(\frac{\partial \delta \phi}{\partial y} \right) &= \frac{\partial}{\partial y} \left(\alpha_y \frac{\partial \phi}{\partial y} \delta \phi \right) - \left[\frac{\partial}{\partial y} \left(\alpha_y \frac{\partial \phi}{\partial y} \right) \right] \delta \phi
\end{aligned} \tag{3.9}$$

Diverjans teoreminin uygulanmasıyla Eş. 3.10 elde edilir.

$$\iint_{\Omega} \left(\frac{\partial U}{\partial x} + \frac{\partial V}{\partial y} \right) d\Omega = \oint_{\Gamma} (U \hat{x} + V \hat{y}) \cdot \hat{n} d\Gamma \tag{3.10}$$

Eş. 3.8 aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$\begin{aligned}
\delta F(\phi) &= \iint_{\Omega} \left[-\frac{\partial}{\partial x} \left(\alpha_x \frac{\partial \phi}{\partial x} \right) - \frac{\partial}{\partial y} \left(\alpha_y \frac{\partial \phi}{\partial y} \right) + \beta \phi - f \right] \delta \phi d\Omega \\
&\quad + \oint_{\Gamma} \left[\left(\alpha_x \frac{\partial \phi}{\partial x} \hat{x} + \alpha_y \frac{\partial \phi}{\partial y} \hat{y} \right) \cdot \hat{n} \right] \delta \phi d\Gamma \\
&\quad + \int_{\Gamma_2} (\gamma \phi - q) \delta \phi d\Gamma.
\end{aligned} \tag{3.11}$$

ϕ 'nin Γ_1 üzerinde sabit değeri olduğundan $\delta \phi$, Γ_1 üzerinde yok olur. Bu nedenle Γ_1 üzerindeki integral sıfırlanır. Sonuç olarak fonksiyon aşağıdaki gibi elde edilir.

$$\begin{aligned}
F(\phi) &= \frac{1}{2} \iint_{\Omega} \left[\alpha_x \left| \frac{\partial \phi}{\partial x} \right|^2 + \alpha_y \left| \frac{\partial \phi}{\partial y} \right|^2 + \beta |\phi|^2 \right] d\Omega \\
&\quad + \frac{1}{2} \int_{\Gamma_2} (\gamma |\phi|^2 - q^* \phi - q \phi^*) d\Gamma \\
&\quad - \frac{1}{2} \iint_{\Omega} (f^* \phi + f \phi^*) d\Omega
\end{aligned} \tag{3.12}$$

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : GÜNEŞ, Berna
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 10.05.1980 Kars
Medeni hali : Bekar
Telefon : 0 (312) 255 27 93
e-mail : bergun03@hotmail.com.

Eğitim	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Lisans	Kırıkkale Üniversitesi Elektrik-Elektronik Müh.	2002
Lise	Arı Fen Lisesi	1998

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2003-2006	Maliye Bakanlığı Muhasebat Gnl. Müd.	Programcı

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Masa tenisi, Bilgisayar teknolojileri, Voleybol